

UNIVERSITETET I AGDER

”Hun skulle bare ha visst at de tok strømmen i natt...”

En kvalitativ undersøkelse om hvordan foreldre med vedvarende lav inntekt
opplever og håndterer hverdagen

Ellen Roland Christiansen

Veileder

Anne Brita Thorød

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet innestår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Universitetet i Agder, 2017

Fakultet for helse- og idrettsvitenskap

Institutt for psykososial helse

Førord

Etter en spennende og lærerik prosess er endelig masteroppgaven klar til å leveres. Det har vært en krevende og hektisk tid, men jeg er svært takknemlig over å ha fått mulighet for å fordype meg i et så tidsaktuelt og viktig felt. Gjennom dette arbeidet har jeg fått økt innsikt i fattigdomsproblematikken i Norge.

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til mine informanter som har vært villige til å dele av sine liv. Uten dere ville det ikke vært mulig for meg å gjennomføre denne undersøkelsen. Det er med stor respekt og ydmykhet jeg nå videreformidler deres opplevelser og erfaringer.

Takk også til døråpnere som har hjulpet med rekruttering av informanter og lagt til rette for gode intervjusituasjoner.

En stor takk til min veileder førstelektor Anne Brita Thorød for konstruktive tilbakemeldinger og god faglig veiledning, men også for tålmodighet og oppmuntring gjennom hele prosessen.

Sist, men ikke minst en stor takk til Bjørnar, Martin og Helena som har holdt ut med meg i denne prosessen.

Grimstad, mai 2017

Ellen Roland Christiansen

Sammendrag

Bakgrunn:

Personlig økonomi, levekår og sosiale forhold har gjerne en beskjeden plass i psykisk helsetjenestenes behandlingstilbud. For mennesker med psykiske helseplager kan nettopp økonomiske utfordringer være en stor tilleggsbelastning.

Hensikt og problemstilling:

Hensikten med studien har vært å øke kunnskapen om hvordan foreldre opplever og håndterer vedvarende lavinntekt.

Studien har følgende problemstilling: ”Hvordan opplever og håndterer foreldre med vedvarende lav inntekt hverdagen?”

Metode:

Dette er en kvalitativ undersøkelse som baserer seg på data fra dybdeintervjuer med fire foreldre gjennomført høsten 2016. Metoden er hermeneutisk-fenomenologisk, og funnene er analysert ved hjelp av Malteruds modifiserte utgave av Giorgis fenomenologiske analysemodell.

Konklusjon:

Resultatene viste at den vedvarende lavinntekten preget foreldrenes hverdag i stor grad. De knappe økonomiske rammene satte klare begrensinger for både foreldre og barn, men barnas behov ble her prioritert høyt. Foreldrene beskrev ulike strategier for å få endene til å møtes, og til dette ble det benyttet kognitiv-, problemfokusert og emosjonsfokusert mestring. Foreldrene opplevde den emosjonsfokuserte mestringen som særlig krevende og utfordrende i lengden.

Den langvarige svake økonomien ga manglende ressurser og muligheter for å delta i sosiale felt for hele familien, noe som igjen førte til opplevelse av utenforskap og sosial eksklusjon. Som følge av dette opplevde foreldrene avmakt, svekket autonomi og stigmatisering.

Nøkkelord:

Fattigdom, psykisk helse, mestring, sosial eksklusjon, stigmatisering.

Abstract

Background:

Personal economics, living conditions and social conditions often have a modest place in the mental health services. For people with mental health problems, economic challenges can be a major additional burden.

Aim and research question:

The purpose of the study has been to increase knowledge about how parents perceive and handle sustained low income.

The study has the following research question: "How do parents with sustained low income experience and deal with everyday life?"

Method:

This is a qualitative survey based on data from in-depth interviews with four parents conducted in the autumn of 2016. The method is hermeneutically-phenomenological and the findings are analyzed using Malterud's modified edition of Giorgi's phenomenological analysis model.

Result:

The results showed that the sustained low income significantly affected the parents' lives. The financial framework set clear limits for both parents and children, but the children's needs were here highly prioritized. The parents described different strategies to make ends meet, using cognitive, problem- and emotion-focused coping. The parents experienced the emotion-focused coping particularly demanding and challenging in the long run.

Their prolonged weak personal economy resulted in lack of resources and opportunities to participate in social happenings for the whole family, which led to the experience of social exclusion. Parents talked about the perception of empowerment, impaired autonomy and stigmatization.

Keywords:

Poverty, mental health, coping, social exclusion, stigmatization.

Innhold

1.0 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for undersøkelsen.....	1
1.2 Hensikt med undersøkelsen.....	3
1.3 Politiske føringer.....	4
1.4 Problemstilling.....	4
1.5 Oppgavens videre oppbygning.....	4
2.0 Teoretisk rammeverk	5
2.1 Tidligere forskning.....	5
2.2 Teoretisk forankring.....	7
2.2.1 Pierre Bourdieu.....	7
2.2.2 Richard S. Lazarus.....	8
2.2.3 Amartya Sen.....	9
3.0 Metode	10
3.1 Valg av metode.....	10
3.2 Utvalget.....	11
3.3 Prosedyrer for rekruttering og bruk av døråpnere.....	12
3.4 Kontakt med informanter og gjennomføring av intervjuer.....	13
3.5 Intervjuguide.....	13
3.6 Forskerrollen i det kvalitative intervjuet.....	14
3.7 Transkribering.....	15
3.8 Analyse.....	15
4.0 Forskningsetiske overveielser	17
4.1 Planlegging og gjennomføring.....	17
4.2 Informert samtykke.....	18
4.3 Konfidensialitet.....	18
4.4 Konsekvenser.....	19
4.5 Etikk.....	19
5.0 Styrker og svakheter ved studien	20

5.1 Min forforståelse og egen rolle som forsker.....	20
5.2 Studiens reliabilitet – pålitelighet.....	21
5.3 Studiens validitet – gyldighet.....	22
6.0 Presentasjon av funn.....	23
6.1 Presentasjon av informantene.....	23
6.2 Mestring:.....	25
6.2.1 Håndtering og mestring av hverdagen.....	25
6.2.2 Bruk og betydning av nettverk	26
6.2.3 Utdfordringer.....	27
6.3 Sosial eksklusjon:.....	29
6.3.1 Utenforskap.....	29
6.3.2 Tiltak for å hindre eksklusjon.....	31
6.3.3 Tap av verdighet.....	33
7.0 Drøfting.....	36
7.1 Mestring.....	36
7.2 Sosial eksklusjon.....	41
8.0 Oppsummering.....	47
9.0 Implikasjoner for videre forskning.....	48
Referanseliste.....	50

Vedlegg:

Vedlegg 1 Intervjuguide

Vedlegg 2 Samtykkeerklæring

Vedlegg 3 Forespørsel om deltakelse

Vedlegg 4 Godkjenning FEK

Vedlegg 5 Godkjenning NSD

Vedlegg 6 Endringsmelding NSD

1.0 Innledning

Hensikten med denne studien er å belyse livssituasjonen til foreldre som lever med langvarige økonomiske utfordringer. Hvilke utfordringer møter de på og hvordan håndteres disse i det norske samfunnet? Tidligere handlet fattigdom i Norge gjerne om sult og kulde, hvor det i dag handler mer om utenforskap og sosial ekskludering. Hjelpetiltak for denne gruppen har derfor endret seg med tiden fra tidligere å omfatte fattigvesen og fattigstyre, til i dag hvor sosialtjenesten, NAV og frivillige og ideelle organisasjoner dominerer. Det er derfor behov for økt oppmerksomhet og en sosial forståelse for feltet for å kunne møte og tilrettelegge for gruppen foreldre dette rammer på en hensiktsmessig måte.

1.1 Bakgrunn for undersøkelsen

Norge er et av verdens rikeste land, og blir sammen med de andre nordiske landene gjerne assosiert med gode levekår, livskvalitet og trygge, solide velferdsordninger innenfor utdanning, arbeidsliv og helse- og velferdstjenester. Velferdsstaten vår representerer en grunnleggende trygghet, og målet er at alle borgere skal oppleve trygghet og en rettferdig fordeling av inntekter og levekår. Sett i forhold til internasjonal standard er fattigdommen i Norge svært liten. Likevel forteller tall fra SSB at andelen norske barn som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt økte fra 8,6% i 2013 til 9,4% i 2014. I 2015 tilhørte 10% av alle barn under 18 år en husholdning med en gjennomsnittlig 3-årig ekvivalentinntekt som var lavere enn 60% av mediangjennomsnittet i samme 3 års periode. Dette tilsvarer 98 200 barn (Epland & Kirkeberg, 2017). Antall mennesker som lever i husholdninger med knappe ressurser øker og gapet mellom disse og rike blir stadig større (Omholt, 2016).

Det er ingen allmenn enighet om hva fattigdom er og hvor grensen for å bli betegnet som fattig går. Lavinntekt er likevel et mindre verdiladet ord enn fattigdom, da begrepet fattigdom i større grad har en moralsk kjerne som sier noe om at fenomenet er uønsket og at det krever handling fra samfunnets side (Halvorsen, 2002). Den absolutte fattigdommen viser til manglende tilfredsstillende av grunnleggende behov som mat, klær, bosted og tilgang på grunnutdanning og primære helsetjenester. Denne type fattigdom refererer til mennesker som lever i nød og usikkerhet, uten valgmuligheter og økonomisk sikkerhetsnett (Karlsson & Borg, 2013). Med relativ fattigdom refererer man til mangler på ressurser til å kunne delta i de aktiviteter, goder og levekår som er normale eller anerkjente i det samfunnet man hører til

(Townsend, 1979). Relativ fattigdom defineres som regel med tanke på en konkret gruppe mennesker. For denne gruppen handler det ikke bare om overlevelse og tilfredsstillelse av grunnleggende behov, men når den enkeltes levestandard vurderes ut fra det samfunnet eller området det lever i; noen er relativt sett dårligere stilt sammenlignet med folk flest.

Et liv i fattigdom representerer klare psykiske helseutfordringer (Elstad & Pedersen, 2012; Karlsson & Borg, 2013; Sandbæk, 2004, 2008; Sandbæk & Pedersen, 2010). Undersøkelser viser at en vanskelig økonomisk situasjon ofte går sammen med andre problemer. Er man først utsatt for et problem, øker altså sannsynligheten for ytterlige utfordringer. Tall fra SSB viser at enslige med barn og utenlandsfødte, særlig når de er født i Afrika, Asia og Latin-Amerika, er blant dem som kommer dårligst ut. I tillegg har sosialhjelpsmottakere en høy problemkonsentrasjon (Barstad, 2016).

Gjennom egen livserfaring, men også gjennom arbeiderfaring ved henholdsvis sosialtjenesten, barneverntjenesten og rusomsorgen har jeg erfart hvordan penger og mangel på økonomiske midler har en gjennomgripende og sentral plass i menneskers liv. Det å ha orden i økonomien, oversikt over inntekt og utgifter og vite at pengene strekker til gir en grunnleggende og nødvendig trygghet i hverdagen. Når man stadig mangler penger og regningene hopper seg opp kan det være svært utfordrende å ha fokus på og nyttiggjøre seg behandling, enten i forhold til rus eller andre psykiske lidelser, men også å skulle følge opp barna i hverdagen.

Interessen for valgte tema er også preget av egen oppvekst og erfaringer. Som eldst i en søskenflokk på fem med hjemmeværende mor og en far som var under omskolering, vokste jeg opp i et hjem med til tider trang økonomi. Gjenbruk og arv av tøy var vanlig og ferieturer var det i liten grad rom for. Sosial eksklusjon, usikkerhet og bekymringer for om pengene rakk til neste måned ble en del av hverdagen min, noe som har vært med til å prege og forme meg.

I tillegg har en helt spesiell historie fra ei venninne vært med på å forme fokuset for oppgaven: Mor og datter sitter på kjøkkenet en søndagsmorgen og spiser frokost. Det er helt stille og mørkt i hele leiligheten, bortsett fra en masse stearinlys moren har tent. De spiser og koser seg mens de snakker om løst og fast, da datteren plutselig sier: ”Mamma, dette er så utrolig koselig! Kan vi ikke slå av lyset og tenne stearinlys oftere?” Hvorpå moren nikker bekræftende til datteren mens hun tenker: Hun skulle bare ha visst at de tok strømmen i natt...(I samtale med Kristin Jisdal, 01.07.15).

1.2 Hensikt med undersøkelsen

Målet for denne studien er å styrke den kvalitative kunnskapen og få en bredere innsikt i hverdagen til foreldre med langvarige levekårsutfordringer. Gjennom dybdeintervjuer ønsker jeg å få innblikk i informantenes beskrivelse og opplevelse av hverdagen og hvordan denne håndteres i forhold til foreldrerollen med begrensede midler til rådighet. Jeg søker å få innsikt i hvilke utfordringer denne gruppen møter, hvordan hverdagen håndteres og hvilke strategier som benyttes når endene ikke møtes. I dette arbeidet vil jeg ha fokus på hvordan foreldre, på tross av en utfordrende økonomisk situasjon, kan legge til rette og skape en trygg og god oppvekst for barna sine. Er det mulig å skape gode opplevelser og ”gyldne øyeblikk” uten bruk av penger, og hva er av betydning i denne prosessen?

Familiens inntekt påvirker i stor grad foreldrenes mulighet til å investere og ivareta barna sine på en god måte. En oppvekst preget av dårlig økonomi har innvirkning på barna og byr på negative konsekvenser for utvikling og økt risiko på flere områder i barnets liv. Flere studier gjort i USA understøtter dette (Dearing, 2008; McLoyd, 1998) og viser at dette gjelder både for språkutvikling, kognisjon, skoleprestasjoner, atferd, sosioemosjonell utvikling, samt somatisk helse. Forskning viser at barn i fattige familier i gjennomsnitt har dårligere språkutvikling og kognitiv utvikling, og videre at de klarer seg dårligere på skolen enn barn fra mer velstående familier (Bracken, 2005). Norske studier viser at dette ser ut til også å gjelde for barn i Norge (Bakken, 2003; Kristofersen, 2010). Fattigdom eller vedvarende lavinntekt kan begrense foreldres muligheter til å følge opp barna i forhold til et sunt og variert kosthold, og anskaffelse av adekvate leker og bøker til barna. Videre medfører fattigdom stress og belastning for foreldre, som igjen kan gi negative konsekvenser for foreldrenes omsorgsevne og psykiske helse (Dearing, 2008; Dearing, Zachrisson, & Mykletun, 2011).

Personlig økonomi, levekår og sosiale forhold har gjerne en beskjeden plass i psykisk helsetjenesters behandlingstilbud (Karlsson & Borg, 2013), da dette er områder som gjerne betraktes som NAV sitt ansvarsfelt. Men det er en klar sammenheng mellom ulike aspekter ved psykisk helse, sosial status og materielle forhold. Tall fra SSB viser at det er en sterk enkeltkorrelasjon mellom psykiske vansker og en dårlig økonomi, og en klar sammenheng mellom dårlig helse og problemer på arbeidsmarkedet (Barstad, 2016). Gjennom studien

ønsker jeg som psykisk helsearbeider å øke min kunnskap for å kunne møte og legge til rette for hensiktsmessige og gode tiltak for foreldre som strever med å få endene til å møtes.

1.3 Politiske føringer

Fra 1990-tallet er fattigdom blitt satt på den politiske dagsorden og flere føringer er blitt iverksatt på feltet. Hovedstrategien for å bekjempe fattigdom i Norge er arbeid (Claussen, 2014), og tiltakene kan videre deles i tre typer: Forebyggende tiltak (oppvekst- og utdanningspolitikk, arbeidsmarkedspolitikk og økonomisk politikk), direkte fattigdomsreducerende tiltak (skatte- og trygdepolitikk), og avhjelpende tiltak som boligpolitikk og tilskudd til ferie- og fritidsaktiviteter (Nadim & Salonen, 2009).

Særlig relevant for denne undersøkelsen er St. meld. nr. 6: Tiltaksplan mot fattigdom (St. meld. nr. 6, 2002-2003), Handlingsplan mot fattigdom (Handlingplan mot fattigdom, 2006, 2008) og Regjeringens strategi for 2015-2017: Barn som lever i fattigdom (Regjeringens strategi, 2015). Offentlige tiltaksmidler til denne gruppen skjer ved overføringer via statsbudsjettet og gjennom strategiplaner.

1.4 Problemstilling

Med bakgrunn i tema, egen erfaring, teori og tidligere forskning har jeg valgt følgende problemstilling for undersøkelsen:

Hvordan opplever og håndterer foreldre med vedvarende lav inntekt hverdagen?

1.5 Oppgavens oppbygging

Jeg vil i det følgende gjøre rede for oppgavens videre oppbygging.

I kapittel to presenteres det teoretiske rammeverket for oppgaven: tidligere forskning på feltet og valgte teoretisk forankring som ligger til grunn for analyse og drøfting av datamateriale.

I kapittel tre presenteres og drøftes metodiske valg. Videre beskrives utvalget, rekrutteringsprosessen og kontakt med informanter. Deretter beskriver jeg gjennomføring av

de kvalitative forskningsintervjuene og hvordan disse ble transkribert til tekst. Til sist tar jeg for meg valg og beskrivelse av analyse.

I kapittel fire drøftes forskningsetiske overveielser.

I kapittel fem vurderes styrker og svakheter ved studien. Jeg kommer her inn på min rolle som forsker og egen forforståelse. Deretter studiens pålitelighet (reliabilitet) og gyldighet (validitet).

I kapittel seks presenteres undersøkelsens funn. Først presenteres informantene og deretter studiens funn som blir synliggjort og forankret i sitater fra informantene.

Kapittel sju drøftes studiens funn opp mot valgte teorier, tidligere forskning, samt annen relevant litteratur.

I kapittel åtte oppsummer jeg studien opp mot studiens problemstilling.

Til slutt, i kapittel ni, kommer jeg med forslag til videre forskning.

2.0 Teoretisk rammeverk

2.1 Tidligere forskning

Tess Ridge (2002) har gjennom sine studier hatt stor betydning og gitt føringer for videre forskning på feltet. Hun har forsket på barnefattigdom og sosial eksklusjon i England, og har gjennom longitudinelle studier fulgt arbeidende alenemødre og deres barn. Hun har dokumentert at barn i lavinntektsfamilier er materielt og sosialt underprivilegerte, og hun undrer seg over om barna lærer å være fattige ved å redusere sine forventninger.

Det foreligger en rekke nasjonale studier på området som gjelder barn og voksnes levekår. De mest omfattende og betydningsfulle studiene gjort i Norge er de landsomfattende NOVA-rapportene ”Barns levekår - familiens inntekt og barns levekår over tid” (Sandbæk, 2004,

2008; Sandbæk & Pedersen, 2010). Dette er longitudinelle undersøkelser med datainnsamling tre ganger over 10 år, og var et samarbeidsprosjekt mellom Norske Kvinners Sanitetsforening og NOVA, hvor SSB var ansvarlig for datainnsamling. Undersøkelsene tar for seg hvordan lav inntekt og familiens levekår har konsekvenser for barns oppvekst hjemme, på skolen, i fritiden og i forhold til venner og helse. Funn i undersøkelsene viser at barn i lavinntektsfamilier kommer dårligere ut enn kontrollgruppen på en rekke områder, og at de psyko/sosiale forskjellene blir større jo eldre barna er.

Videre gjennomførte Kjell Underlid i 2005 en kvalitativ intervjustudie hvor han blant annet undersøkte hvordan langtidsmottakere av sosialhjelp opplever fattigdom i Norge (Underlid, 2005, 2008). Hovedfunnene i studien oppsummerer han i 3 hovedfunn. Det første er at relativ fattigdom i rike velferdssamfunn medfører utrygghet, svekket autonomi, sosial devaluering og truet selvbilde og selvverd. For det andre medfører fattigdom tendensielt aktivisering av sinne, engstelse, tristhet, samt skam og skyldfølelse. Og til sist peker undersøkelsen på at den ”gamle” og den ”ny” fattigdommen i Norge har svært forskjellig uttrykk, men på flere måter like som grunnleggende fenomen og med hensyn til opplevelse (Underlid, 2005, 2008).

Norske studier av barn i familier som har vært sosialhjelpsmottakere over tid, viser at barna har færre materielle goder og sosiale opplevelser enn andre. I en studie gjort i 2001, kommer det fram at barna tilpasser seg et liv med lite penger og trekker seg fra aktiviteter og situasjoner der hvor fattigdommen blir synlig (Tvetene, 2001). Vidar Hjelmtveit (2004, 2008) viser i sine studier av barnefamilier som har mottatt langvarig økonomisk hjelp, at foreldre har en opplevelse av utrygghet, av sosiale og psykiske tap, samt problemer med å opprettholde sosial kontakt. Videre kom det frem at de var slitne av å bekymre seg over den knappe økonomien og om de har råd til å betale regninger. De hadde skyldfølelse overfor barna, over ikke å kunne gi dem det samme som andre barn, og opplevde ikke å strekke til som omsorgsgivere og oppdragere (Hjelmtveit, 2004, 2008). Thorød viser i sin studie at foreldre tar i bruk forskjellige strategier for å skåne barna fra fattigdommen (Thorød, 2006). Studien ”Verdighetsforvaltning i liv på grensen” (Moshuus, Backe-Hansen, Kristiansen, & Huseg, 2010) er også interessant og spennende sett i forhold til egen studie. Det er i denne studien valgte en kulturell tilnærming i forståelsen av et liv i fattigdom med utgangspunkt i Oscar Lewis arbeid, som var opptatt av hvordan strukturelle frasorteringer førte til grupper av befolkningen i enkelte samfunn tilpasset seg frasorteringen som igjen førte til hinder for vanlig samfunnsdeltakelse.

Også kvalitative og kvantitative undersøkelser fra Danmark utført av Müller, Hussain, Larsen, Hansen, Hansen og Ejernæs finner jeg relevant for egen studie (Müller et al., 2015), samt Harjus (2008) avhandling om hvordan svenske barn erfarer og møter hverdagen når familien har knappe økonomiske ressurser.

2.2 Teoretisk forankring

I oppgaven legges det til grunn at fenomenet fattigdom må forstås gjennom et dynamisk perspektiv hvor mennesker og samfunnet gjensidig påvirkes, og at sosiale strukturer er rammebetingelser som påvirker menneskets muligheter og valg i de sosiale feltene. For å forstå og beskrive denne dynamikken vil jeg i hovedsak gjøre bruk av Pierre Bourdieus kapitalbegreper og teori om samfunnsstrukturer, Richard S. Lazarus teori om stress og mestring, samt Amartya Sens kapabilitetstilnærming.

2.2.1 Pierre Bourdieus kapitalbegreper, felt og habitus

Den franske kultursosiologen Bourdieu hevder at økonomisk kapital er roten til all annen kapital (Bourdieu, 1986), og viser gjennom begrepene økonomisk, sosial og kulturell kapital hvordan noen klasser får posisjoner i samfunnet, hvordan de beholder den og på hvilken måte denne makten blir tatt som en selvfølge. Han tar for seg hvordan personlig nettverk må sees som en ressurs i seg selv og kaller dette sosial kapital. For gjennom personlige og sosiale nettverk kan en få adgang til viktig informasjon, gunstige avtaler og attraktive jobber. Han legger vekt på hvordan utvikling og vedlikehold av nettverk krever stadige økonomiske investeringer, blant annet for å få adgang til nettveksarenaer. Og i et land med generelt høy levestandard kan det være særlig vanskelig for mennesker med dårlig råd å delta i kostnadskrevede aktiviteter som må til for å bygge opp og bevare personlige relasjoner og nettverk (Helgeland, 2008). Det å ha god økonomi, bolig og andre materielle ressurser betegner Bourdieu som økonomisk kapital (Bourdieu, 1986). Utdanning beskrives som kulturell kapital og symbolsk kapital beskrives som det som av sosiale grunner gjenkjennes som verdifullt og det som tillegges betydning. Dem som besitter riktige posisjoner har makt og innflytelse og definerer hva som er symbolsk og kulturell kapital til enhver tid. Familier som har begrenset økonomisk, sosial eller kulturell kapital vil kunne oppleve at dette påvirker familiens sosiale felt.

Bourdieu bruker videre begrepet sosiale felt som kan være skole, institusjoner klubber og lag. Feltet kjennetegnes ved felles regler og for å være medlem av feltet må man følge og tilpasse

seg disse. Han forutsetter at det alltid vil være en knapphet på godene i disse feltene, noe som fører til at det vil være noen som dominerer og noen som domineres i de sosiale feltene (Bourdieu, 1986). I sosiale felt belønnes forskjellig kapital; dette kan være kulturell kapital eller sosial kapital som gir posisjoner i feltet. Ved dårlig økonomi, mange bekymringer og lite overskudd til å følge opp i sosiale felt, mister man gjerne sin posisjon og anerkjennelse i viktige felt.

Bourdieu hevder at all erkjennelse skjer gjennom kroppen og det vi har lært og erfart setter seg i kroppen som disposisjoner. Han tar til orde for begrepet habitus, og mener at dette er nærværet av fortiden i nåtid. Habitus blir da et kroppslig merke som henger ved en person, og ulike sosiale klasser utvikler ulike former for habitus (Bourdieu, 1986). En persons habitus avslører eller sier noe om hvilken klasse eller hvilket miljø en kommer fra eller er oppvokst i. Det kan være språk og måten en snakker på, bevegelse i en sosial setting, hvordan en presenterer eller viser seg i det sosiale rom (Helgeland, 2008).

2.2.2 Richard S. Lazarus stress- og mestringssteori

I følge Larsen kan stress defineres som kroppens fysiske, kjemiske, følelsesmessige, psykiske og atferdsmessige reaksjoner på situasjoner eller påvirkninger, også kalt stressorer (Larsen, 1996). Dette kan dreie seg om både indre og ytre forhold, og kan være hendelser eller situasjoner en møter på gjennom hverdagen. Hendelser som fører til en eller annen form for tilpasnings- eller mestringsreaksjon skaper spenninger og stress, spesielt når hendelsene er belastende eller overstiger våre tilpasningsressurer. En stressor kan derfor være positive eller negative hendelser eller situasjoner. Stress er ikke bare et årsak-virkningsforhold, men henger sammen med hvordan en situasjon oppfattes og hvilke følelsesmessige reaksjoner som oppstår hos individet. Samme mengde stressorer vil derfor påvirke mennesker forskjellig, da belastningen av stressorer vil avhenge av individets vurderinger og mulighet for mestringsforhold til egen mestringskompetanse (Lazarus, 2006). Lazarus og Folkman påpeker nødvendigheten av å skille mellom stressor og stressreaksjon, da en stressor er en hendelse som setter i gang selve stressreaksjonen, som igjen har en kognitiv, emosjonell og fysiologisk dimensjon (Lazarus & Folkman, 1984).

Mestring handler om å ha tilgang til ressurser i form av kunnskap, ferdigheter, sosiale ressurser, tilgang til hjelpere og utstyr, og evne til å utnytte disse (Heggen, 2007). Det er nødvendig med et prosessuelt perspektiv på begrepet da mestring har et tidsaspekt og et

systemperspektiv (Heggen, 2007). Lazarus og Folkman definerer begrepet som ”*kognitive og atferdsmessige anstrengelser som er under konstant forandring og søker å håndtere spesifikke ytre og/eller indre krav, som vurderes å være plagsomme eller overskride personens ressurser*” (Lazarus & Folkman, 1984 side 141). Mestring dreier seg altså om hvordan man administrerer stressende livsbetingelser, og når mestringen er ineffektiv vil stressnivået være høyt, og videre lavt når mestringen er effektiv (Lazarus, 2006). Lazarus har et prosessuelt perspektiv på mestring og peker på at mestringsstrategiene endrer seg over tid og fra situasjon til situasjon. Han skiller videre mellom problemfokusert- og emosjonsfokusert mestring. Problemfokusert mestring innebærer å gjøre noe med problemene som skaper ubehag, mens emosjonsfokusert mestring er de tanker og handlinger som blir brukt for å regulere det emosjonelle ubehaget (Lazarus, 2006).

2.2.3 Amartya Sens kapabilitetstilnærming

Den indiske utviklingsøkonomen Amartya Sen har utarbeidet en tilnærming til velferdsundersøkelser og -tenkning som han kaller kapabilitetstilnærming (the capability approach). Han mener at velferd bør måles og vurderes gjennom å undersøke mulighetene en person har til å realisere verdifulle aktiviteter og tilstander for seg selv (Sen, 1983; Barstad, 2014). Det grunnleggende velferdsgode er i følge Sen, en persons frihet, dets frihet til å velge det liv en selv verdsetter. En persons ”capability” eller mulighetsrom, er de forskjellige kombinasjoner av ”functionings” eller funksjoner som er mulig å oppnå for denne personen. Begrepet funksjoner omfatter alt det en person verdsetter å være eller gjøre, altså ”beings and doings”, og varierer fra å kunne spise seg mett til mer komplekse aktiviteter og tilstander som å ha selvrespekt eller leve i tråd med egne verdivalg. Sen mener man må fokusere på friheten som ressursene gir, og ikke på ressursene i seg selv. Friheten er både et middel til å oppnå verdifulle tilstander, men også frihet i seg selv. Derfor er han kritisk til å måle velferd basert på inntekt alene. Mennesker kan ha lik tilgang til goder, men oppleve å ha ulik frihet til å leve det livet de selv ønsker. Dette da mennesker har ulike muligheter og forutsetninger for å konvertere godene de har tilgang på. Sen hevder at det som betyr noe er ”the capability set” eller mulighetsrommet; hvilke muligheter mennesker har til å realisere det livet de ønsker å ha (Barstad, 2014, 2016). Med denne forståelsen blir fattigdom en subjektiv størrelse, da mennesker har ulike behov, ønsker, forutsetninger og opplevelse av frihet.

Amartya Sen skiller frihetsbegrepet i fire forskjellige aspekter eller former, og peker på at disse aspektene er komplementære og lett overlapper hverandre (Sen, 2009). Det første er begrepet om ”the capability set” (mulighetsrommet) – friheten til å gjøre eller være det en person har grunn til å verdsette. Den andre er prosessfrihet som gir frie valg en egenverdi uavhengig av hva denne friheten fører til. Denne formen for frihet innebærer at når en person tvinges til noe av andre, uansett om dette fører til et gode for personen, er det i seg selv negativt. Den tredje formen er friheten i det å være selvstendig og uavhengig av andre. Ved dette aspektet av frihet ligger det en undring; for dersom en persons lykke og gode levekår er avhengige av andre, er personen da virkelig fri? Den fjerde og siste formen for frihet er i følge Sen, friheten fra andres innblanding (Barstad, 2014).

3.0 Metode

3.1 Valg av metode

Valg av metode er viktig og er avhengig av undersøkelsens hensikt, forskerens syn på verden og på hvordan kunnskapen skal konstrueres (Dalland, 2012; Kvale & Brinkmann, 2009). Jeg har valgt å benytte en kvalitativ metodisk tilnærming, da dette er en fremgangsmåte som kan gi meg den dybdekunnskapen om emnet jeg ønsker å belyse (Kvale & Brinkmann, 2009).

Kvalitativ metode er en forskningsstrategi som kan gi meg ulike svar og nyanserte beskrivelser. Den egner seg for å beskrive og analysere karaktertrekk og egenskaper eller kvaliteter ved de fenomener som skal studeres. Metode kan gi mange opplysninger om få enheter og fokuserer gjerne på det unike og spesielle og tar utgangspunkt i det levde livet og menneskelige erfaringer. Metoden kan brukes for å utvikle nye beskrivelser, begreper eller teoretiske modeller, eller til å få fram mangfold og nyanser (Malterud, 2013). Metoden søker å gjøre det usynlige synlig (Laverty, 2003). Hensikten med datainnsamling i kvalitativ metode er å avdekke eller oppdage ulike mønstre (Olsson & Sørensen, 2003), og i denne undersøkelsen har jeg valgt å ta i bruk semistrukturert dybdeintervju. Denne intervjuformen er verken en åpen samtale eller et lukket spørreskjema, men tar derimot utgangspunkt i en intervjuguide. Ved bruk av semistrukturert dybdeintervju kan jeg gjøre nødvendige endringer underveis i samtalen (Kvale & Brinkmann, 2009).

Ved å velge en fenomenologisk/hermeneutisk tilnærming kan jeg få fram informantenes erfaringer og opplevelser av fenomenet (fenomenologi) og fortolkninger og meninger (hermeneutikk), noe som ellers hadde vært vanskelig å måle ved bruk av standardiserte instrumenter (Olsson & Sörensen, 2003). Ved en fenomenologisk tilnærming er det viktig at jeg som forsker setter egen forforståelse til side, og lar informantenes opplevelse komme fram. Hermeneutikken vektlegger at mennesker er fortolkende vesener som forstår verden ut ifra egen sammenheng (Haugsgjerd, Jensen, Karlsson, & Løkke, 2009). Den enkeltes oppvekst og erfaringer danner grunnlag for hvordan vi møter, tolker og forstår verden. Vi møter verden og hverandre med hver vår forforståelse og gjennom dialog med andre kan vi utvide vår forståelse av hverandre. Denne felles forståelsen kaller Gadamer horisontsammensmeltning, som igjen gir oss ny innsikt og ny forforståelse, også kalt den hermeneutiske spiral (Gadamer, 2007).

Jeg vil i arbeidet med denne oppgaven søke å ha en reflektert holdning og stille meg kritisk til egen forskning. Jeg ønsker å være åpen for uventede funn og stille spørsmål gjennom hele prosessen. Malterud betegner dette som refleksivitet, og sier at dette er en aktiv holdning hvor jeg som forsker leter etter konfrontasjon med egne forestillinger og posisjoner (Malterud, 2013).

3.2 Utvalget

Den kvalitative tilnærmingen åpner opp for flere måter å velge ut informanter på. For å få data som kunne bidra til å belyse oppgavens problemstilling, var det nødvendig å foreta et strategisk og målrettet valg i utvelgelse av informanter (Kvale & Brinkmann, 2009; Malterud, 2013; Dalland, 2012). Det ble satt flere kriterier for utvalget og informanter, og det første kriteriet var at informantene selv hadde erfaring og kunnskap om fenomenet. Informantene måtte derfor være foreldre og selv ha erfaringer med vedvarende lavinntekt. For å unngå utgifter til bruk av tolk, ønsket jeg å rekruttere informanter som snakket godt norsk. Videre var det også et ønske om å rekruttere foreldre med mest mulig aldersspredning på barna, da yngre og eldre barn har forskjellig behov og beveger seg på forskjellige arenaer i samfunnet. Repstad (2007) peker på at dem som skal intervjues bør være mest mulig ulike for å sikre et bredt inntrykk gjennom intervjuene. For å sikre mest mulig variasjon søkte jeg derfor å rekruttere informanter med forskjellige kjønn, alder, bosted, sivilstatus og livssituasjon. Antall informanter ble satt til 4-6, og etter å ha gjennomført fire intervjuer opplevde jeg å ha nok

data til å kunne besvare problemstillingen min. Kvale peker på at man som forsker skal intervjuer så mange personer som trengs for å få nok informasjon om det en ønsker å undersøke, og at en da oppnår et metningspunkt (Kvale & Brinkmann, 2009).

3.3 Prosedyrer for rekruttering og bruk av døråpnere

Jeg var før oppstart av undersøkelsen forberedt på utfordringer i forhold til rekruttering av informanter til studien, da økonomiske problemer og fattigdom er sensitive tema. Det kan være svært skambelagt å leve med vedvarende lavinntekt i et overflodssamfunn og aktuelle personer kunne derfor vegre seg for å snakke om temaet. Denne type utfordringer viser også større studier til, blant annet "Verdighetsforvaltning i liv på grensen" (Moshuus et al., 2010).

For å komme i kontakt med aktuelle informanter tok jeg derfor et år før oppstart av undersøkelsen kontakt med flere familierettede tiltak ved kommunale og ideelle organisasjoner. Her presenterte jeg prosjektets mål og hensikt, og forhørte meg om mulighetene for å intervjuer personer de er i kontakt med. Flere av tiltakene var svært positive til studien, kom med tips og gode innspill, delte erfaringer og stilte seg positive til formidling av informanter. I denne prosessen møtte jeg også på flere "portvakter" som ønsket å skåne og ikke eksponere brukergruppen sin for forskning. Det ble gjennom dette året holdt jevnlig kontakt med flere aktuelle tiltak med informasjon om framdrift i studien og oppdatering på mulige aktuelle informanter.

Rekrutteringsarbeidet ble likevel mer utfordrende og krevende enn først antatt, og det viste seg at det kun var en ideell organisasjon som til slutt ønsket å formidle mulige informanter til studien. Lederen der ga både muntlig og skriftlig informasjon om undersøkelsen til mulige informanter, og sa seg villig til å være behjelpelig med å videreformidle kontakt med aktuelle kandidater. For å sikre størst mulig anonymitet ble det avtalt at hun etter å ha informert og spurt aktuelle kandidater, skulle gi meg ei liste over navn over foreldre som var interessert i å delta i studien. Deretter kunne jeg gjøre et utvalg og kontakte informantene direkte. Tidlig i denne rekrutteringsprosessen ble det klart at det var behov for å benytte leder mer aktivt i prosessen: hun formidlet tidspunkt for intervju med tre informanter og tilrettela i forhold til lokaler ved tiltaket hvor intervjuene ble gjennomført.

Den fjerde informanten ble formidlet gjennom en medstudent ved Universitetet i Agder. Medstudenten tok kontakt med informanten, informerte kort om studien og formidlet telefonnummer. Jeg tok så direkte kontakt med informanten, informerte mer om studiens mål og hensikt og det ble avtalte tidspunkt for intervju.

3.4 Kontakt med informanter og gjennomføring av intervjuer

Det endelige utvalget besto av fire foreldre; tre kvinner og en mann i alder fra 35 – 42 år. Tre av disse hadde daglig kontakt gjennom tiltaket, ellers er det ingen tilknytning mellom dem. For å sikre informantenes anonymitet, er alle navn og alder på barna deres endret i oppgaven. Informantene har fått navnene Anna, Bjarne, Cindy og Dagmar. Utdypende informasjon om informantene blir beskrevet nærmere i kapittelet som omhandler funn i undersøkelsen.

Tre av intervjuene ble etter informantenes ønske gjennomført i lokalene til den ideelle organisasjonen, og et ble gjennomført i hjemmet til informant. Før oppstart av selve intervjuene ble det brukt tid på å skape en trygg og god atmosfære, hvor jeg også fortalte litt om meg selv og studien. Det ble gitt muntlig informasjon om undersøkelsen, gjennomgang av prosessen og undertegnet samtykke. I et av intervjuene ønsket informanten å ha med leder for tiltaket som støtteperson. Det ble satt av god tid til intervjuene, som varte fra 45 minutter til 2 timer, og det ble servert kaffe, frukt og kjeks. I etterkant av intervjuene ble det gitt hver informant et gavekort på 250,- kroner som takk.

I etterkant av hvert intervju noterte jeg ned inntrykk og egne refleksjoner fra samtalen. Disse notatene fant jeg svært nyttige da de synliggjorde helhetsinntrykket, og notatene ble videre sentrale i analysen og drøftingen i etterkant. Dalland (2012) peker på at et helhetsinntrykk vil være et viktig korrektiv når svarene skal tolkes.

3.5 Intervjuguide

Kvale et. al (2009) påpeker at det er viktig at forskeren skaffer seg en begrepsmessig og teoretisk forståelse av fenomenet en ønsker å undersøke i forkant, for å kunne stille de riktige spørsmålene. Det var derfor i starten av prosessen nødvendig for meg å orientere meg på teori og forskning på feltet for å skaffe meg en forståelse og oversikt.

Ved utarbeidelse av intervjuguiden ble det tatt utgangspunkt i teori og tidligere forskning, men også egen erfaring og interesse. Temaer i guiden ble laget med utgangspunkt i å kunne svare på problemstillingen. Den innholdt til slutt temaer og forslag til spørsmål som var ment som støtte og hjelp for meg i intervjusituasjonen. Intervjuguiden ga meg en trygghet på å berøre ønskede temaer (vedlegg 1).

I første del av guiden ble det stilt konkrete spørsmål som alder, antall barn, alder på barn, sivilstand og inntektsgrunnlag. Deretter ble det åpnet opp for mer fri fortelling og jeg var her bevisst på å gjøre mest mulig bruk av åpne spørsmål for å legge opp til en åpen samtale som ga større mulighet for ”tykke” og spontane beskrivelser. Intervjuguiden ble derfor kun brukt som en mal, og underveis i samtalen opplevde jeg at informantene selv fortalte og var innom mange av spørsmålene mine. Jeg stod som forsker derfor mer fri til å følge opp interessante tema som dukket opp i intervjuet, stille oppfølgingsspørsmål og forfølge temaer som informanten opplevde som viktig. Underveis i intervjuene noterte jeg ned egne tanker som jeg tok med videre i neste intervju.

3.6 Forskerrollen i det kvalitative intervjuet

Som forsker i kvalitative intervjuer er man selv det viktigste instrumentet (Nilssen, 2012). Med meg i dette møte har jeg mitt menneskesyn hvor respekt og ydmykhet har vært overordnet. Det var viktig og helt avgjørende for meg at informanter opplevde trygghet, at jeg ville dem vel og at de kunne stole på meg. Jeg var tydelig på at jeg var masterstudent uten noen tilknytning til verken den ideelle organisasjonen, døråpner eller hadde personlig relasjon til medstudent som formidlet kontakt med informant.

Nilssen (2012) peker på at det er viktig å ha gode kommunikasjonsferdigheter og toleranse for ambivalens som kan oppstå i samtalen, men også at det er nødvendig at forskeren er sensitiv og tilstede med hele seg for å oppfatte små og store nyanser (Nilssen, 2012). Gjennom hele intervjuprosessen var jeg bevisst på nettopp dette, og jeg søkte å legge egen forforståelse til side etter fenomenologiske prinsipper. Dette var til tider noe utfordrende, og det var derfor nødvendig å innta en aktiv og reflektert holdning.

3.7 Transkribering

Hensikten med å transkribere er å gjøre muntlig materiale om til tekst, slik at materiale kan legge grunnlaget for analyse. Formålet med skriftliggjøringen er å fange opp essensen i det informantene forteller (Malterud, 2013). Intervjuene ble transkribert ved hjelp av Nvivo 9 (Binderkrantz, 2011) og transkriberingen ble startet opp samme dag som intervjuene ble gjennomført. Det ble forsøkt å ferdigstille dette så raskt som mulig med henblikk på å ivareta flest mulig inntrykk fra intervjusituasjonen. Prosessen med å få intervjuene fra muntlig til skriftlig form var krevende og jeg måtte jeg derfor ta dette i flere omganger. Etter transkribering satt jeg igjen med et datamateriale på 102 sider tekst.

Informantenes kroppsspråk og formidlingsstil var en vesenlig del av kommunikasjonen i intervjuene. Det er ikke mulig å få med kroppsspråk og tonefall når handlinger og kommunikasjon omgjøres til tekst (Nilssen, 2012). I transkriberingen var jeg derfor bevisst på å markere pauser, utheve ord som blir lagt trykk på, ha med ekstra ord som ehhèr og grammatiske feil. I tekstutdrag i oppgaven har jeg likevel valgt og ikke ta med ekstraord som ehhh, øhhh osv, for å lette lesingen der det ikke forringer budskapet.

3.8 Analyse

Analyse av kvalitative data krever kreativitet og gode induktive egenskaper (Polit & Beck, 2014). Analysen skal skape sammenheng mellom rådata og resultater ved at det organiserte datamateriale blir fortolket og sammenfattet. Målet med analysen er å sortere og fange opp de viktigste hovedkategoriene i datamaterialet (Malterud, 2013).

For at kunnskap skal forstås som vitenskaplig, må kunnskapen være et resultat av systematisk og kritisk refleksjon. Det er derfor viktig at analyseprosessen er gjennomarbeidet og veldokumentert (Malterud, 2013). Da det ikke er en standard fremgangsmåte for analyse av kvalitativ data, er det viktig at analysen blir gjort på en strukturert og systematisk måte. Intersubjektivitet er her viktig og handler om at jeg som forsker er pålitelig og informerer mine lesere om hvordan kunnskapen er utviklet (Malterud, 2013). På den måten sikres etterprøvbarheten og leseren kan følge prosessen og forstå de konklusjoner jeg har kommet til.

Til å analysere det transkriberte materiale ble det tatt i bruk analysemetoden systematisk tekstkondensering. Metoden er inspirert av Giorgis (1985) fenomenologiske analyse og er modifisert av Malterud (2013).

Analysemetoden består av fire trinn:

1. Få et helhetsinntrykk

Etter at intervjuene var transkribert ble disse lest gjennom flere ganger for å få et helhetsinntrykk. I samsvar med det fenomenologiske perspektivet var målet i denne fasen å legge til side min forforståelse og teoretiske referanseramme (Malterud, 2013). Jeg søkte å stille meg åpen for de inntrykkene som materialet formidlet og reflektere over ulike måter å forstå informantens utsagn på.

2. Identifisere meningsbærende enheter

Intervjuene ble så lest mer sentrert og organisert for å finne ”meningsdannende tekstenheter” som kunne belyse problemstillingen. Etter flere gangers gjennomlesning vokste det fram temaer som var mer sentrale enn andre. Målet var å krysse teksten og legge bort tekst jeg ikke hadde brukt for. Hver meningsdannende enhet ble klassifisert og det ble opprettet koder som sammenfattet innholdet i de meningsbærende enhetene. Kodene ble skrevet i marginen på utskriften av intervjuene.

3. Abstrahere innholdet i de enkelte meningsbærende enhetene

De meningsbærende enhetene ble så flyttet inn i et dokument for hver kodegruppe og disse ble grundig lest gjennom. Giorgi (1985) anbefaler at man omskriver hele materiale til meningsbærende enheter. I denne undersøkelsen ble det valgt å følge Malteruds metode (Malterud, 2013), å jobbe videre med den enkelte kodegruppen som enhet, da det ville blitt for omfattende å omskrive alle de meningsbærende enhetene. Målet i dette trinnet var å identifisere og kode de meningsbærende enhetene og legge til side materiale hvor meningsbærende enheter ikke var funnet. Kodegruppene ble satt opp i et analyseskjema.

4. Sammenfatte betydningen av de meningsbærende enhetene

Deretter satte jeg bitene sammen igjen – re kontekstualisering. Med utgangspunkt i de kondenserte tekstene og de utvalgte sitatene, ble det laget en innholdsbeskrivelse for hver kodegruppe. Det ble så valgt ut sitater som kunne underbygge funnene og som kobles mot

teoretisk rammeverk. Til sist fikk innholdsbeskrivelsen en overskrift som sammenfattat hva den handlet om.

Etter analyseprosessen satt jeg igjen med 2 hovedkategorier, med underpunkter. Disse blir presentert som funn i undersøkelsen.

4.0 Forskningsetiske overveielser

Utvalget i denne studien er en sårbar gruppe som krever særlige etiske overveielser, og i det følgende beskrives etiske aspekter i forhold til hvordan denne undersøkelsen ble planlagt og gjennomført i forhold til dette. Videre drøftes tre etiske regler for forskning på mennesker: det informerte samtykket, konfidensialitet og konsekvenser (Kvale & Brinkmann, 2009), og til sist etiske betraktninger.

4.1 Planlegging og gjennomføring

I forkant av undersøkelsen ble prosjektet meldt til NSD (vedlegg 5) og godkjent ved FEK (vedlegg 4). I meldingen ble det blant annet redegjort for problemstilling, metode, oppbevaring av data og tid for undersøkelsens avslutning. Informasjonsskriv og samtykkeskjema ble vedlagt. I løpet av perioden ble det sendt en endringsmelding til NSD; vedrørende endring i rekrutteringsprosedyrer av den siste informant (vedlegg 6).

Til mulige informantene ved den ideelle organisasjonen ble det via døråpner gitt både skriftlig og muntlig informasjon om hensikten med studien, metoden og temaer for intervjuet. Til informant rekruttert via medstudent, ble dette først formidlet muntlig av medstudent, og deretter både skriftlig og muntlig av meg i forkant av selve intervjuet. Informantene ble informert om at det kun var jeg som skulle gjennomføre intervjuet.

Før oppstart av intervjuene ble det kort gjentatt hva jeg ønsket å intervju om, i hvilken forbindelse intervjuene ville bli anvendt, oppbevaring av data og ivaretagelse av deres konfidensialitet. Det ble også informert om at studien var godkjent ved FEK og NSD. Denne

informasjon ble gitt både muntlig og skriftlig for å ivareta trygge rammer og med tanke på eventuelle lese- og skrivevansker. Det ble åpnet opp for spørsmål både før og etter intervjuet, og videre ble intervjuguidene utarbeidet med henblikk på å unngå de mest sensitive temaer.

4.2 Informert samtykke

Sammen med forespørsel om deltakelse fikk informantene et skjema i forhold til informert samtykke (vedlegg 2). Intervjupersonene ble her informert om undersøkelsens overordnede mål, om hovedtrekkene i prosjektplanen og om mulige fordeler og ulemper ved å delta i forskningsprosjektet. Det ble presisert at informantene sto fritt til å velge om de ønsket å delta i undersøkelsen og at de når som helst kunne trekke seg fra intervjuet (Kvale & Brinkmann, 2009) eller velge å hoppe over spørsmål, uten noen form for konsekvenser. Tre av informantene hadde i forkant av intervjuene underskrevet en forenklet utgave av forespørsel om deltakelse, og jeg valgte å beholde disse for ikke å skape eventuell usikkerhet for dem (vedlegg 3).

4.3 Konfidensialitet

Konfidensialitet i forskningen innebærer at private data som identifiserer deltakerne ikke avsløres og dermed sikrer personvernet (Kvale & Brinkmann, 2009). Underveis i arbeidsprosessen er alle data blitt oppbevart på en slik måte at de ikke var tilgjengelig for andre enn meg. Det er brukt PC med passordbeskyttelse og data er blitt oppbevart i låsbart skap. Alle de innhentede dataene ble gitt koder og anonymisert slik at andre ikke kunne gjenkjenne informantene. Det er i oppgaven brukt fiktive navn på informantene og den ideelle organisasjonen har fått navnet Bra Hverdag. Stedsnavn og andre personer som blir nevnt i oppgaven er også blitt endret for å sikre konfidensialitet. Informantene ble informert om at lydopptak og transkribert materiale ikke ville bli brukt til andre formål enn til denne undersøkelsen. Videre at materiale ville bli diskutert med min veileder, og at lydopptak og transkribert intervju ville bli slettet etter at oppgaven er levert og vurdert senest innen 01.07.18. Lederen av den ideelle organisasjonen, som fungerte som døråpner og støtteperson i et intervju, har taushetsplikt i kraft av sin stilling.

4.4 Konsekvenser

I følge Kvale og Brinkmann (2009) bør man vurdere konsekvensene av kvalitative undersøkelser både i forhold til om man kan påføre deltakerne skade og i forhold til hvilke fordeler deltakerne kan få ved å delta i undersøkelsen. Dette ble informantene gjort oppmerksomme på i forkant av intervjuene. En mulig konsekvens av deltakelse i studien kunne være at informantene fortalte mer om personlig, følsomme og sensitivt tema enn de utgangspunktet hadde tenkt. Også dette tok jeg opp før oppstart av intervjuene, og jeg opplevde i liten grad at informantene ble usikre eller angret seg i intervjusituasjonen. Jeg har likevel ikke noe garanti for at de gikk ut over det de hadde planlagt eller ønsket å formidle. Det ble informert om deres mulighet for å ta kontakt med meg eller veileder i etterkant, og telefonnummer og mail-adresser ble formidlet skriftlig.

4.5 Etikk

Etikk handler om hvordan vi mennesker bør oppføre oss i forhold til hverandre. Kvale og Brinkmann peker på at forskeren bør stille seg etiske refleksjonsspørsmål gjennom hele forskningen, både før, under og ved avslutning (Kvale & Brinkmann, 2009). Jeg har gjennom hele prosessen møtt på etiske utfordringer, og vært bevisst på at det etiske aspektet skal være overordnet i denne studien.

Informantene i denne studien befinner seg i utfordrende livssituasjoner, men har likevel valgt å dele av sine personlige opplevelser og erfaringer med meg. Ved å delta i studien har de vist meg stor tillit, og som forsker og medmenneske har det vært viktig for meg å forvalte dette ansvaret på en best mulig måte. I tillegg til å møte dem på en ydmyk og respektfull måte, var jeg i intervjuene oppmerksom på å unngå temaer og tilnæringsmåter som kunne støte eller virke stressende for dem. Informantene ble også informert om muligheten for å kontakte meg i etterkant dersom de hadde behov.

Bøe og Thomassen (2007) skriver at etikken og dialogen må komme før kunnskapen, og at det er når mennesker møtes i dialog at vi kan endres som mennesker. De hevder at det er gjennom dialogen våre virkeligheter kan møtes og virke inn på hverandre.

Møtene med de fire informantene har gjort sterkt inntrykk på meg. Knud E. Løgstrup (1956) peker på i "Den etiske fordring" at "Den enkelte har aldri med et annet menneske å gjøre uten å holde noe av dette menneskets liv i sine hender". Dette mener jeg er et godt og passende bilde på intervjuene i denne studien: informantene viste meg stor tillit ved å dele og fortelle

om sine liv og stille seg sårbare. Gjennom dialogen i disse møtene ble vi gjensidig berørt av hverandre, og det har derfor vært særdeles viktig for meg å formidle deres historie og opplevelser på en ærlig, oppriktig og verdig måte.

5.0 Styrker og svakheter ved studien

5.1 Min forforståelse og egen rolle som forsker

I denne studien har jeg benyttet meg av en fenomenologisk/hermeneutisk tilnærming, med både et beskrivende og meningsdannende utgangspunkt. I den fenomenologiske delen har jeg søkt å sette min forforståelse i parentes og la informantene beskrivelser komme til syne. Ved den hermeneutiske delen, som dreier seg om fortolkning og mening, har jeg møtt med mine egne erfaringer og forforståelse i forståelse av fenomenet (Haugsgjerd et al., 2009).

Gadamer (2007) hevder at vi aldri møter en ny situasjon uten fordommer og en forforståelse og at disse er nødvendig i en hermeneutisk prosess (Gilje & Grimen, 1993; Haugsgjerd et al., 2009). I møtene med informantene og i arbeidet med masteroppgaven har jeg hatt med egen livserfaring, utdanning og teoretiske preferanser, og mitt menneskesyn. I denne prosessen har jeg fått økt forståelse av fenomenet, og gjennom fortolkning prøvd å se fattigdom ut i fra informantenes egen horisont. Gadamer peker på at når dialogen mellom informant og forsker fører til at deres horisonter faller sammen, oppstår en horisontsammensmelting (Gadamer, 2007; Olsson & Sörensen, 2003).

På et tidspunkt i transkriberingsprosessen av intervjuet med Cindy kjente jeg på en uventet provokasjon: Hun beskrev negative følelser i forhold til at barna hennes gikk i en del arvet tøy. Minner fra min egen oppvekst dukket opp: stor glede og forventning over å arve tøy av naboer og familie. Men også vanskelige minner hvor jeg var den som skilte seg ut og sjelden fikk mulighet for å følge klesmoten som jevnaldrende. Disse tidligere erfaringene sammen med min nåværende livssituasjon, som student og mor til to, gjorde at hennes utsagn irriterte meg. Cindys refleksjoner og noe negative holdning til å kle barna i arvet tøy, opplevde jeg med egen forforståelse som noe sutrete, samtidig som jeg også så inderlig godt forsto henne.

5.2 Studiens pålitelighet – reliabilitet

Reliabilitet vil si hvor pålitelige resultatene er, og hvor nøyaktig en måler det en ønsker å måle. Reliabilitet har derfor med forskningsresultatenes konsistens og troverdighet å gjøre (Kvale & Brinkmann, 2009), og grad av overenstemmelse mellom målingene gjort med samme måleinstrument (Olsson & Sörensen, 2003). Om resultatet kan reproduseres på andre tidspunkter av andre forskere (Kvale & Brinkmann, 2009), og om vi får samme resultatet hver gang vi måler, uavhengig av hvem som utfører disse. Målinger skal ideelt sett gi tilnærmet likt resultat hver gang. For å sikre reliabilitet i studien ble samme informasjon gitt informantene i forkant og forsøkt å gå fram på samme måte ved hvert intervju. Samme intervjuguide ble brukt og jeg tilstrebet å komme innom samme type tema for hver gang. Jeg prøvde i mest mulig grad å stille åpne spørsmål, og la informanten selv fortelle sin opplevelse og mening. Jeg gjennomførte alle intervjuene selv og disse ble tatt opp på lydbånd. Jeg transkriberte intervjuene etter samme transkriberingsmetode, noe som styrker reliabiliteten og samtidig ga meg en økt innsikt i materialet.

Det ble som tidligere nevnt i oppgaven gitt informantene et gavekort på 250,- i etterkant av intervjuene. Informantene visste ikke om denne gaven på forhånd, og gaven har dermed ikke hatt noen påvirkning på resultatet i form av uheldige ”bånd” eller ”gjengjeldelse”.

I kvalitative intervjuer er man som forsker det viktigste instrumentet (Nilssen, 2012) og jeg er derfor åpen for at min tilstedeværelse i intervjusituasjonen kan ha påvirket forskningsresultatene. Den personlige kontakten som oppsto i intervjusituasjonene kan ha påvirket svarene, for eksempel følte jeg på en større samhørighet og ”kjemi” i møte med Dagmar enn hva jeg gjorde med de andre. Informantene kan bevisst ha dekket til eller fremheve positive eller negative ulike sider for å imponere, svartmale eller for å søke sympati. Det er en mulighet for at informantene bevisst kan ha gitt feil svar på spørsmål, eller at samtalen ble påvirket av deres dagsform eller andre ekstraordinære hendelser. Anna ønsket å ha med en støtteperson i intervjuet, noe hun selvfølgelig fikk mulighet for. Personen hun valgte å ha med er leder for tiltaket, og svarene Anne ga kan dermed ha blitt påvirket noe av dette. Støttepersonen hadde ingen aktiv rolle i intervjuet, men hennes deltakelse var viktig for å trygge og støtte Anna.

Jeg har i denne undersøkelsen forholdt meg til informantenes subjektive opplevelse av fenomenet, og kan ikke dokumentere deres reelle økonomi.

5.3 Studiens gyldighet – validitet

Validitet i samfunnsvitenskap har å gjøre med i hvilken grad metoden er egnet til å undersøke det man ønsker å undersøke (Kvale & Brinkmann, 2009), og validitet i den kvalitative forskningen peker på gyldighet i den vitenskaplige kunnskapen. For denne studien vil dette bety at jeg har kommet fram til funn som kan besvare min problemstilling. Validitet beskrives av Kvale og Brinkmann (2009) som en håndverksmessig kvalitet og at den skal gjennomsyre hele forskningsprosessen, fra tematisering, planlegging, intervju, transkribering, analyse, validering og rapportering. Dette er noe jeg har tilstrebet gjennom hele prosessen i denne undersøkelsen.

Malterud (2013) skiller mellom ekstern og intern validitet. Ekstern validitet handler om hvorvidt funn i undersøkelsen er overførbare og kan være gjeldende også for andre. Dette er en liten studie basert på 4 intervjuer, og har hatt som mål å undersøke dette utvalgets opplevelse. Det gir derfor begrensninger i forhold til å generalisere funnene jeg har kommet fram til. Det er likevel en styrke for studien at utvalget er fordelt på kjønn, at de befinner seg i ulike livssituasjoner, stor spredning i alder på barna og at utvalget bor geografisk spredt. Alle informanter opplyser å ha en lavinntekt med varighet på over 3 år.

Hvilke informantene som har deltatt i studien har betydning for resultatene jeg er kommet til. Det kan stilles spørsmål om dette utvalget er representativt for gruppen av foreldre som lever i fattigdom i Norge. Ingen av informantene i studien har innvandrerbakgrunn og det er videre en mulighet for at utvalg befinner seg i det ”øvre sjiktet” og har flere ressurser tilgjengelig enn hva andre foreldre i gruppen generelt har. Som tidligere nevnt har rekrutteringen vært utfordrende, og informantene har gjennom sin deltakelse ønsket å formidle sine historier og øke fokuset på problematikken, noe som fordrer overskudd og sosialt engasjement.

Tre av foreldrene i utvalget deltar i sosiale familietiltak ved en ideell organisasjon, noe som kan ha hatt betydning for resultatet. Deres gjennomgående positive opplevelse og omtale av organisasjonen kan ha gitt et mer positivt resultat enn hva som er gjeldende for andre foreldre uten denne tilknytningen.

Intern validitet handler om hvilken grad resultatene er gyldige for det utvalget og det fenomenet som undersøkelsen omhandler (Malterud, 2013). Jeg har gjennom hele prosessen vært bevisst på og bestrebet å ta utgangspunkt i utvalgets egne opplevelser og meninger av fenomenet. Jeg er likevel åpen for at leders deltakelse i deler av intervjuet med Anna kan ha

påvirket resultatet, samt at gjennomføring av intervjuer i organisasjonens lokaler kan ha påvirket svarene noe.

6.0 Presentasjon av funn

6.1 Presentasjon av informantene

Anna er 38 år og alenemor til jente på 4 år. Hun er ung ufør, har fullført ungdomsskole og er uten yrkeserfaring. I tillegg til uføretrygden mottar hun barnebidrag, barnetrygd og noe bostøtte. Hun har dysleksi, er tidligere blitt utsatt for mobbing og forteller at hun strever med å etablere og opprettholde sosial relasjon: *”Det hadde vært veldig koselig og hatt noen venninner som hadde kommet på kvelden da, lissom bare...Men jeg mista heile...ja...så det er... jeg har litt problemer med å få meg venner, au da.”* Anna er tidligere blitt utnyttet økonomisk av venner og betaler nå ned på gammel gjeld: *”For jeg spanderte, det var min måte før. Så gadd jeg ikke å betale regninger, så da får jeg jo svi i ettertid. Så det er jo...nå ordner jeg opp nå da.”* Hun og datteren bor i leid leilighet, og målet hennes er å bli gjeldfri og da kunne kjøpe seg en egen leilighet. Hun forteller om god støtte i nærmeste familie og tett oppfølging fra det offentlige hjelpeapparatet, samt en ideell organisasjon. Anna forteller om verdifull hjelp og støtte fra den ideelle organisasjonen, og beskriver personale og andre deltakere ved tiltaket som sin familie. I tillegg til å trene flere ganger i uka, utfører hun frivillig arbeid ved den samme organisasjonen.

Bjarne er 35 år, enslig og deltidspappa for jente på 4 år. Han har samvær med datteren annen hver helg, samt en dag i uka. Han er fagutdannet og har i tillegg gjennomført flere kurs via NAV. Han har de siste 6-7 årene vekslet mellom å være permittert/sykemeldt, og mottar nå arbeidsavklaringsstønad. Bjarne fortalte om psykiske utfordringer som gjør det vanskelig å stå i ordinært arbeid: *”Jeg sliter jo litt med sånn angstgreie og ihvertfall nå som vinteren kommer så blir det jo veldig ille.”* Bjarne forteller han har mulighet for søke økonomisk hjelp fra familien og hos venner om det skulle knipe. Han forteller videre at han og datterens mor stort sett samarbeider godt, men at moren enkelte ganger kan ”straffe” han: *”Hvis det er litt dårlig stemning, så glemmer hun å sende med. Så forventer hun at jeg skal gå å kjøpe det. Og jeg har ikke råd til 200 kroner til en solkrem...bare sånn småting lissom...”* Bjarne bor i leid

leilighet på et lite tettsted utenfor byen, har oppfølging av lege og venter på ny utredning i forhold til sin psykiske helse. Han utfører frivillig arbeid ved en ideell organisasjon flere dager i uka, hvor han og datteren også deltar i forskjellige aktiviteter.

Cindy er 36 år, gift og har to barn på 5 og 7 år. Hun har gjennomført høyere utdanning, har en 60% stilling, men er nå gradert sykemeldt. Ektemannen er uføretrygdet og arbeider i en tilrettelagt deltidstilling. Cindy forteller at hun tidligere har slitt med store psykiske utfordringer og at dette har ført til at familien har fått økonomisk utfordringer: *”Og da gikk jeg da fra å få full utbeltalt fra lånekassa til null (...) Så kunne jeg jo ikke gå på arbeidsledighetstrygd fordi jeg var jo ikke i stand til å søke jobb, sant? Sånn at jeg var så dårlig at det var`ke lissom...oi midt i...hvordan skal vi få dette til? Så vi gikk jo da fra fire måneder uten. De eneste pengene jeg hadde inn var barnetrygd, pluss han sine penger da.”* Hun og mannen har i dag tett og godt oppfølging av det offentlige hjelpeapparatet. Hun opplever å ha god støtte i familie og venner, samt ved den ideelle organisasjon hvor hun og familien hennes deltar i ukentlige aktiviteter og samlinger. Familien bor i leid bolig, og hun har frivillig arbeid ved en ideell organisasjon som deler ut klær og utstyr til vanskeligstilte familier.

Dagmar er 42 år og gift. Paret har til sammen 8 barn, hvor 4 av disse er en del av husholdningen. Barna deres er i alderen fra 1- 21 år. Dagmar er utdannet innen helsefag, har en bred yrkeserfaring, men er nå arbeidssøker. Familien kommer fra en annen kant av landet og bor nå i leid bolig i ei lita bygd: *”Så ble vi jo lovet gull og grønne skoger her. Ja, både inntekt og inkluderende samfunn, og det har det vel til dels vært, men litt skepsis...(...) Og så er det jo noen somja, jeg tror misunnelsen er stor. Skal værtfall ikke bruke noen utenforstående...har ikke behov for hjelp herifra, liksom så...”* Det har vært vanskelig å komme igang, det har det. Paret sine planer og forretningsideer viste seg imidlertid å være vanskelig å realisere, og familiens inntekt har i lengre tid kun vært sosialhjelp, barnebidrag og barnetrygd, samt enkelte tilskudd fra barneverntjenesten. Dagmar og familien mottar oppfølging fra forskjellige offentlige instanser, men opplever ikke alltid å bli møtt med forståelse for sine ideer og den økonomiske situasjonen de er i. Hun var likevel stolt og positiv til framtiden: *”Nei, jeg er litt sånn at det børster jeg av meg. Og så tenker jeg at det er deres tap, ja. Det er absolutt. Jeg har mye å tilby, og visst de ikke er interessert i å ta i mot det, så får det være opp til dem.”*

6.2 Mestring

6.2.1 Håndtering og mestring av hverdagen

Foreldrene i undersøkelsen befant seg alle i forskjellige livssituasjoner, hadde ulik grad av utdannelse og arbeidserfaring, framtidsutsikter og varighet på sine økonomiske utfordringer. De beskrev en hverdag preget av nøye planlegging og harde prioritering for å få økonomien til å gå rundt. Foreldrene prioriterte i stor grad barna sine framfor egne ønsker og behov, og foreldrene stakk seg langt for å gi barna det de trengte og ønsket seg. Det ble bevisst kjøpt billige merker, matvarer som snart gikk ut på dato og gjort storhandel hver uke eller hver 14. dag. I familier hvor det var behov for spesialkost eller andre tillegg utfordringer i forhold til barna, ble familiens økonomi ekstra krevende. De var opptatt av gode tilbud og var bevisste på om tilbudene var reelle eller kun lokketilbud, og salgs/bytte/gi bort sider på internett ble tatt flittig i bruk.

Bjarne: Jeg tror jeg bare jeg håndterer det på en sånn måte at jeg...jeg gjør det jeg må da. Får jeg heller bare ta å leve på brød og vann i neste uke på en måte.

Foreldrene opplevde i stor grad å måtte være ”på” for å sikre seg gode tilbud, ha oversikt og være i forkant med både mat, klær og utstyr til barna. Gjenbruk, arv eller bytte av tøy til barna og dem selv ble også trukket frem som nødvendig for å få økonomien til å gå rundt. Uforutsette utgifter som bursdagsinvitasjoner eller ødelagt utstyr, kunne gjøre store utslag på en allerede anstrengt økonomi. Kreativitet, gjenbruk og praktisk sans ble verdsatt og var et kjærkomment bidrag til husholdningen. Dette kunne dreie seg om reparasjon av tøy og utstyr, fiske eller matlaging. Det ble fortalt om stor glede og begeistring ved å gjøre gode kupp, ved å gi barna gode opplevelser eller når økonomipuslespillet så ut til å gå opp likevel. Det spares og kuttes der det kunne, for eksempel bytte av strømleverandør og droppe tv-lisens.

Dagmar: Men jeg prøver jo å gjøre det beste ut av det. Og jeg prøver å finne substitutter skulle jeg til å si, kopier og ting som ser någenlunde bra ut, men for en billig penge.

Merkedager som jul og bursdager kunne gi store utslag i en allerede presset økonomi. Å innfri andres forventninger var utfordrende, og det var her viktig å være i forkant og planlegge.

Spesielle anledninger som i utgangspunktet var hyggelige, som deltakelse i bryllup, førte gjerne til bekymringer og valg som ga økonomiske konsekvenser for hele familien. Det å kunne gi barna ferieopplevelser og deltakelse i fritidsaktiviteter ble sett på som viktig, men bød igjen på prioriteringer og valg.

Dagmar: Ja, det er jo utfordringer for det er jo forventa både fra skole og fritidsaktiviteter og alt så er det forventa at ungene skal være med på. Det blir jo, jeg holdt på å si, planta ei forventing i ungene også at det her skal vi være med på og vi må ha, vi må ha ski, og vi må ha...nå skal det være skøytedag på skolen, vi må ha skøyter, og vi skal på tur, og vi må ha med, ja...sånne ting er ofte utfordring.

Flere av informantene fortalte om perioder hvor det var behov for å ta opp kredittlån og om forfalte regninger som gikk til inkasso. Det ble her gjort bevisste valg og nøye prioriteringer av hvilke regninger som var viktigst å betale først, og nedbetaling av inkassogjeld ble satt på hold i påvente av fast inntekt.

Dagmar: Men i hvertfall så er barna prioritert først, og så er det husleie og mat og forsikring og sånne...alle de ellimentære ting som må på plass. Men det skal jo også sies at i skyggen så ligger inkassoen å vokser. Det må jeg jo og si. Men jeg har sagt at det får bare være sånn til...

6.2.2 Bruk og betydning av nettverk

Bytte og arv av tøy og utstyr fra familie og venner var viktig for å få økonomien til å gå rundt. Videre kunne nettverket være behjelpelig med lån eller tilskudd av penger. Dette ble sett på som siste utvei, og det ble her satt et viktig skille mellom å bli tilbudt hjelp eller og selv måtte be om hjelp. Informantene hadde alle et klart ønske om å klare seg selv, og ta i mot støtte fra nettverket ble nøye avveid og rettferdiggjort med tanke på barnas beste.

Anna: Jeg liker det jo ikke da. Men det er jo... de vet jo hvordan det er. Det er jo litt for å glede Amalie da de gjør det, lissom. For de vet at jeg ikke har så god råd.

Informantene med kontakt med den ideelle organisasjonen fortalte at tiltaket hadde stor betydning for dem og barna. Spesielt de sosiale aktivitetene og middagssamlingene ble trukket frem som viktige og positive. Kontakten ga familiene mulighet for deltakelse i

fritidsaktiviteter og andre verdifulle sosiale tilstelninger de ellers ikke hadde hatt råd til. Enkelte foreldrene fortalte også om negative møter med det offentlige hjelpeapparatet.

Dagmar: Og det beste med alt, det er jo det at jeg kan vise de NAV-folka fingeren. "Vel, vi klarte det!" Vi har vært motarbeidet av NAV fra dag en.

Flere fortalte at gratis matkasse eller tilskudd til jul fra veldedige organisasjoner var et viktig supplement for å skaffe julegaver til barna og komme i havn med matbudsjettet.

Dagmar: De i barneverntjensten kom igjen fra Frivillighetssentralen med mat og gaver. Så vi fikk juleskinke, fenalår, forskjellige oster, de kom med ja...som ekstra bidrag før jula. Og så var det en del julegaver til ungene. Altså, det var to bæreposer med julegaver til ungene, det var jo heilt kanon supert.

6.2.3 utfordringer

Det kom klart fram i intervjuene at bekymringer for økonomien stadig var i tankene, noe foreldrene fant slitsomt og krevende. Det ble fortalt om opplevelse av og ikke å strekke til som foreldre, om håpløshet og avmakt, og om dyp fortvilelse over og ikke ha mulighet for å innfri barnas ønsker og behov.

Cindy: Det er ikke noen ting ekstra, ikke sant? Sånn at alt av penger går lissom til...det går akkurat rundt, hver eneste måned. Og hvis vi surrer litt, eller tuller litt, så går det ikke. (...) Det er veldig slitsomt i perioder for du tenker på det heile tida.

Jo eldre barna ble, jo vanskeligere ble det for foreldrene å dekke barnas behov. Foreldre med barn i skolealder fortalte om et klart skille fra barnehage til skole, og igjen fra barneskole til ungdomsskole. Dette ga økte utfordringer og bekymringer for foreldrene og barna deres. Sønnen til Dagmar som var blitt mobbet på skolen for å være fattig, og hun fortalte at dette var spesielt sårt og vondt for henne som mamma.

Dagmar: Det gjør jo vondt... selvfølgelig. Men det er jo sånn, for jeg prata med han om hva er fattigdom og hva er rikdom og hva trenger du for å føle deg rik. Altså, må du ha den buksa eller den jakka? Jeg skjønner at det er viktig for en 14 åring. Men

visst du tenker etter på hva du har i livet ditt, hva mangler du? Så han satt jo å tenkte...han mangla jo ingen ting, det sa han jo. Men 14 åringer er ganske rå...

I intervjuene kom det fram at de økonomiske bekymringene hadde innvirkning både på foreldrenes fysiske og psykisk helse. Opplevelse av å være konstant sliten, mangle overskudd og ha lite energi var noe som gikk igjen. Den dårlige økonomien ga også begrensninger i sosial utfoldelse som igjen førte til ensomhet og isolasjon. Bjarne fortalte at moren til datteren hans ofte glemte å sende med småting ved samvær. Da ble det gjerne dårlig stemning mellom de to noe som forsterket hans sosiale angst. For Cindy, som selv hadde vokst opp i en familie med trang økonomi, var det særlig viktig at hennes barn ikke skulle oppleve det hun selv hadde gjort som liten. Når hun ikke klarte å innfri dette, fikk hun dårlig samvittighet og opplevde å mislykkes som mor.

Cindy: Åh, jeg blir kjempelei meg! Jeg kjenner at det svir. Skikkelig. Det kjennes...at det er litt sånn der at det gjør vondt for det at jeg vet åssen det var når jeg var liten sjøl.

Dagmar fortalte om søvnløse netter, som gjorde henne trøtt og uopplagt. Hun hadde vært nødt til å sette sine egne interesser og hobbyer på vent inntil økonomien en gang ble bedre, og dette hadde ført til en betydelig vektøkning og gitt henne andre fysiske helseplager. Likevel var hun mest bekymret for sin manns helse:

Dagmar: Og så det er søvnløse netter, i aller høyeste grad. Som igjen...når man er trøtt og uopplagt, ja... Men psyken...det har jo... det er jo klart det påvirker. Det er jo dager som er tøffere enn andre, men jeg er veldig bevisst på situasjonen, det er jeg. Men jeg har en mann som sliter mye, mye mer. For han har vært...gjennom de to siste årene, så har han vært i perioder sykemeldt for depresjon. Så han har gått skikkelig i kjelleren i perioder. Og det igjen har vært tøft for hele familien.

6.3 Sosial eksklusjon

6.3.1 Utenforskap

En anstrengt økonomi ga klare begrensninger både i forhold til foreldre og barns sosiale liv. Det var viktig for foreldre at spesielt barna deres skulle bli inkludert i sosiale fellesskap, og de stakk seg for å få dette til. Det ble vist kreativitet, sett på alternative løsninger og muligheter, og tatt bevisste valg med tanke på å legge til rette for deltakelse i aktiviteter og sosiale sammenhenger. Foreldrene pekte på at barnas hverdag er blitt mer kommersiell og at de har færre åpne og gratis arenaer å bevege i. De organiserte fritidsaktivitetene har i stor grad tatt over for fri lek og utfoldelse, og teknisk utstyr spiller større rolle i barns sosiale liv. Dette skaper forventninger og legger mer press på foreldre, og valg av fritidsaktiviteter til barna ble ofte gjort med tanke på pris, ikke deres egentlige ønske.

Cindy: Han hadde lyst til å begynne med parkour. Ja, det koster så mye at jeg har sagt at det får du ikke lov til, vi har ikke råd.(...) Ja, det er kjempedyrt. Det og kulturskolen, som han har kjempelyst til. Han har så lyst til å lære å spille musikk. Han elsker det. Og så har jeg ikke penger til å sende han.

Flere foreldre beskrev en ambivalens i forhold til å motta invitasjoner, enten det var til barnebursdag, fritidsaktiviteter og andre sosiale arrangementer: glede over å bli invitert og inkludert, men også fortvilelse da dette ofte betød uforutsette utgifter. Bjarne fortalte at han gjerne kom med unnskyldninger for ikke å delta i bursdager, for på den måten slippe unna utgifter til gaver.

Bjarne: Så det blir egentlig bare å finne på en unnskyldning for og ikke komme eller... Det blir jo den derre skyldfølelsen igjen...å ikke strekke til.(...) Jeg kjenner på det med en gang, visst noen spør om jeg skal komme i bursdag og Vilde skal komme i bursdag til ho og ho, så... Kjenner likssom på det at det har jeg ikke råd til.

Barnas ønske og forventning om å holde barnebursdag ved kommersielle steder, var noe to av mødrene opplevde som vanskelig å innfri. Når flere av barnas venner hadde invitert til dette tidligere, lå det gjerne et press og forventninger om å være lik og gjøre som ”alle andre”, både fra egne og andres barn.

Anna: Jeg ser det bare når jeg skal feire bursdag til Amalie også nå vet du. Jeg var redd for at de ikke skulle få nok. Jeg synes det var veldig vanskelig det derre, hva skal jeg bruke? Skal jeg ta henne på Leoslekeland, som alle pleier å gjøre? Eller hva skal jeg gjøre for noe?

Nærheten til populære fritidsattraksjoner, som for eksempel Dyreparken, kan gi mulighet for fellesskap og inkludering i sosiale sammenhenger. Men denne nærheten skaper også en forventning om deltakelse, og dermed kan slike attraksjoner også føre til en tydelig ekskludering; hadde familien ikke råd til årskort her, ble de automatisk ekskludert fra sosiale fellesskap disse kunne gi.

Anna: Og der sliter jeg jo veldig. Det er jo nesten, det er 3000 bare for meg og ho, med årskort.(...)For min bror spør mye om vi skal være med, fordi de har årskort. Nei, så kan vi ikke det. (...) Det er slitsom og gjør meg veldig vondt.

Cindy beskrev hvordan deltakelse i dugnader og sosiale tilstelninger på sønnens skole kunne være utfordrende. For selv om skolen i utgangspunktet er gratis, så opplever hun dette som en sosial arena hvor det lå en forventning om å bidra økonomisk, enten ved kjøp av kake eller innsamling av penger til veldedighet. Hun blir her satt i et dilemma og må velge: bruke penger hun egentlig ikke har mulighet for og dermed unngå å skille seg og barna ut fra de andre, eller avstå fra kake og pengegaver, og dermed oppleve seg annerledes og risikere at hun og barna blir sett rart på.

Cindy: Det er jo klart at visst alle de andre i klassen kommer med 100 kroner og min bare kommer med 20, det er jo veldig vondt. (...) For skal en la være å komme fordi atte, lissom man ikke har råd? Kan`ke la være å gå på noen tilstelning, men du føler deg veldig uttafor for du har jo ikke sjangs til å gi det ekstra kanskje, ikke sant? Kjøpe det kakestykke sånn at du følte du var med.

Foreldrene beskrev at de gjerne unngikk sosiale lag da dette kunne medføre til uforutsette og uoverkommelige utgifter, som bursdagsgave eller spontane restaurantbesøk. Bjarne fortalte at han ofte kom med usannheter eller dårlige unnskyldninger for ikke å komme i selskaper eller

treffe kamerater. På den måten unngikk han å komme i situasjoner hvor han seg følte seg utenfor.

Bjarne: Tror jeg er litt forsiktig med å finne på ting sammen med andre, fordi at hvis de skal gå og sette seg å spise pizza eller ett eller anna, så det er det liksom at vi ikke kan gjøre det da. (...) Det skjer jo rett som det er, men vi må jo bare gå hvis vi er i Dyreparken eller noe så må vi bare gå en annen plass.

I intervjuene kom det fram at informantene var bevisst på sin sosiale status og opplevde daglig et skille mellom ”oss – dem”. Dagmar som var tilflytter i ei lita bygd, beskrev dette som ”Bygdedyret”. Hun fortalte at hun og mannen møtte på store utfordringer i forsøket på å bli inkludert i lokalsamfunnet, og at dette igjen gjorde det vanskelig å få innpass i arbeidslivet da dette gjerne foregår gjennom venner og bekjentskaper. Cindy fortalte at hun noen ganger ble møtt med manglende genuin forståelse for familiens økonomiske situasjon:

Cindy: Jeg tror en omgås folk man er på nivå med ofte, ikke sant? De fleste sier de forstår, men jeg tror at de ikke... Noen ganger så føler du at de sier: ”Ja, jeg skjønner at det er sånn, det går heilt greit.” Så tenker du at det gjorde de egentlig ikke, det er jo sånn...

Den langvarige svake økonomien fører til at foreldrene må gjøre harde prioriteringer, noe som ofte ga utslag i savn eller mangler på nødvendig utstyr for å kunne delta i sosiale lag og aktiviteter. Dette dreide seg om ”materielle nødvendigheter” til både foreldre og barn, som skøyter til utedag på skolen, penklær om man ble invitert i selskap, adekvat treningstøy eller tilgang til tekniske hjelpemidler for å følge opp skolearbeidet. Samfunnets forventinger om besittelse eller anskaffelse av slikt utstyr var vanskelig å innfri, og mangelen hindret deres deltakelse i sosiale aktiviteter.

6.3.2 Tiltak for å hindre sosial eksklusjon

Foreldrene hadde i forskjellig grad kontakt med offentlig hjelpeapparat, frivillige og ideelle organisasjoner. Likevel ga denne kontakten adgang til sosiale aktiviteter og fellesskap, som igjen hadde en avgjørende betydning for hele familiens sosiale liv. Dette kunne dreide seg om økonomisk tilskudd til fritidsaktiviteter, ferietilbud, gratisbilletter til svømmehall, teater,

deltakelse i ukentlige middagssamlinger eller andre sosiale tilstelninger. Fritidsaktiviteter som å gå på kino med venner, invitere til middagsselskap eller dra på sommerferie koster penger, og var aktiviteter familiene ellers ikke kunne ta seg råd til. Disse tiltakene ga derfor familiene mulighet for å bli inkludert i sosiale fellesskap og ga dem anledning til å gjøre som "vanlige" foreldre.

Bjarne: Ja...at man er ute og treffer andre og Vilde er ute og leker med samme gruppa barn, som jeg merker er veldig bra for ho. Veldig bra for meg også med de utfordringene jeg har, å komme meg ut egentlig.

Flere av foreldre som var i kontakt med den ideelle organisasjonen trakk fram måten de og barna deres var blitt møtt på som viktig for videre deltakelse og inkludering. Å bli møtt med varme og respekt, tid og raushet var avgjørende, men også at det var fokus på et helhetlig tilbud for hele familien med mulighet for individuelle støttesamtaler og veiledning i forhold til foreldrerollen. Relasjonen til personalet var viktig for Anne og datteren, og hun betegnet dem nærmest som familie. For Cindy var det viktig at personale hadde tid og at de brydde seg litt ekstra:

Cindy: De kan ikke bidra med penger, de kan ikke bidra med det, men de kan bidra med tid. Og de kan bidra med at vi får noe sammen som er spesielt for oss, og det synes jeg er kjempebra. For midt i den situasjonen hvor økonomien og alt sammen er vanskelig, så er der noen som bryr seg litt ekstra om deg.

For Dagmar og familien hadde det vært avgjørende å kjenne noen i det offentlige hjelpeapparatet som var villig til å tale deres sak for å få tilskudd til en etterlengtet sommerferie. Hun kontaktet denne personen og la fram saken:

Dagmar: Og da ringte jeg Gunnar og spurte om han kunne hjelpe meg til å få et bidrag til ferietur slik at ungene kunne få noe bra, ikke bare være hjemme, "vi har ikke råd, vi kan ikke" og greier. Ja, så vi fikk 5000 kroner. Så hadde ikke Gunnar sagt eller ringt NAV eller gått god for meg for å si det sånn, så hadde vi jo aldri fått det.

6.3.3 Tap av verdighet

Foreldrene kjente ofte på såre og vanskelige følelser i forhold til barna sine på grunn av den dårlige økonomien og familiens situasjon. Dette var følelser som skam og skyld, opplevelse av nederlag, ikke å strekke til eller mestre livet på egen hånd.

Cindy: Det er både skamfullt og flaut og det er... Du føler virkelig du har gjort noe feil i livet når du ikke har nok penger til å kjøpe mat til ungene dine. Du føler du har, jeg vet ikke... virkelig kasta bort alt du har av penger og så vet du jo egentlig at det er ikke slik det er. Men du får sånn veldig mange vonde følelser...

Bjarne følte på dårlig samvittighet og skyldfølelse over og ikke kunne innfri egne og andres forventninger til han. Han fortalte at det var både flaut, skamfullt og nedverdiggende å måtte spørre mamma eller venner om penger.

*Bjarne: Men det er jo litt tungt og ikke kunne klare det selv på en måte da. Får dårlig samvittighet. Det blir jo den derre skyldfølelsen igjen av å ikke strekke til (...)
Føler seg jo dum. Det er jo den følelsen at man ikke lever opp til hva foreldre forventer av en på en måte. Ikke å ha klart seg eller...Vet ikke, det er jo tungt.*

Mødrene i studien fortalte at de daglig kom i situasjoner hvor de sammenlignet seg med andre, og da ofte kom dårligere ut. Det ble gjort aktive forsøk på å dekke over og skjuler den dårlige økonomien for andre i nærområdet, og det ble gjort nøye vurderinger i forhold til behov eller fare for å bli stigmatisert. For Anne bød det på dilemma når datteren skulle i bursdagsselskap: skulle hun holde seg til 50 kr som de andre eller strekke seg til 100? Hun overkompenserte gjerne med litt dyrere gaver for å være på ”den sikre siden”:

Anna: Jeg ser iallefall når de åpner pakkene, så er det mye sånt Frost og sånt ting som tegnesaker og sånt. Så det er lissom litt sånn derre, jeg føler meg litt sånn...Jeg har ikke så lyst å komme med en 50 lapp. Jeg har lissom lyst til å ikke bli stengt ute bare fordi... Ja, det blir lissom litt sånn..

Anne sa hun følte seg som en litt dårlig mamma sammenlignet med andre mødre, og det å skulle arrangere barneselskap for datteren var vanskelig:

Anna: Jeg ser det bare når jeg skal feire bursdag til Amalie også nå vet du, jeg var redd for at de ikke skulle få nok. Jeg synes det var veldig vanskelig det derre, hva skal jeg bruke? Skal jeg ta henne på Leoslekeland, som alle pleier å gjøre?

To av mødrene med litt eldre barn fortalte at barna deres hadde fått negative kommentarer på klærne sine av venner. Dette førte til at klærne ble lagt bort selv om barna i utgangspunktet hadde likt dem. Mødrene fortalte også om et større press i forhold til klær og utstyr jo eldre barna ble, og Dagmars sønn var blitt utsatt for direkte mobbing på grunn av klærne og familiens dårlige økonomi. Cindy og familien hennes bodde i en bydel hvor inntekten er relativt høy, og hun var oppmerksom på at familien valgte venner som tilhørte samme sosiale klasse som dem selv. Hun var opptatt av at hun og barna så ordentlige og stelt ut når de ute i nærområdet. Familien hadde vært nødt til å si opp tv-lisensen for å spare penger, men hadde stadig en tv i stua. Den ble også et slags ”alibi” når de fikk besøk:

Cindy: Så er det ingen som ser rart på deg om du sier: Nei, vi har ikke tv, vi har bare Netflix. "Åja, er dere sånn dere". Ikke sant? Det handler ikke nødvendigvis om å se ting i forhold til økonomien, men det handler om å si noe om at vi prøvde noe annet. (...) Ja, så det føler jeg at jeg ikke er lissom...du blir ikke helt stigmatisert for det du ikke har tv.

I små lokalsamfunn blir det å ha en svært dårlig økonomi lett synlig, noe Dagmar og familien hennes hadde erfart. Hun fortalte at familien hennes ble sett ned på og utsatt for sladder og bygdeslarv. Dette hadde ført til flere bekymringsmelding til barneverntjenesten, som igjen hadde blitt henlagt. Dagmar mente at det var tøffere for mannen hennes å håndtere nedlatende holdninger og stigmatisering enn for henne. Hun mente at dette hadde med et tradisjonelt kjønnsrollemønster å gjøre; en forventning om at mannen skal ta vare på familien sin. Familien hadde mottatt sosialhjelp som eneste inntekt i lengre tid, noe som gjorde at NAV krevde innsyn i familiens økonomi. Dagmar opplevde dette som grafsing, og ekstra belastende da de bodde i ei lita bygd der alle kjenner alle.

Dagmar: Ja, man har jo utlevert seg. Jeg gidder ikke å legge to fingrer i kors for å skjule noen ting (...). Jeg kan ikke gå og skjule ting, eller...jo...jeg prøver jo! Men altså vi prøver jo å være så vanlig som man kan, hovesaklig på grunn av ungene.

Å motta matkasse eller søke tilskudd til julegaver fra frivillige organisasjoner var kjent for flere av informantene. Bjarne, som bodde på et lite tettsted, opplevde utdeling av mat som nedverdiggende og stigmatiserende, og valgt derfor dette tilbudet bort:

Bjarne: Jeg bor jo på Haugås og da er det sånn, de kommer med sånn bil som det står lissom stort "Vi deler ut mat", og så kommer det en sånn kasse da. Det var en gang i uka. Det var veldig greit egentlig, men det er lissom... når du bor i en sånn liten bygd...og alle prater og sånn, så følte jeg liksom at det ble... litt mye for meg å gå med den, at hele bygda skal prate om han fyren som de kommer med mat til.

Anna hadde flere ganger fått gratis matposer levert på døra. Hun satte stor pris på dette, men fant det sårt og nedverdiggende når maten allerede var utgått på dato eller hadde svært kort holdbardato. For Cindy ble matutdeling et viktig og bevisst skille. Familien hennes hadde aldri benyttet seg av dette, men ekteparet hadde flere ganger snakket om at dette kunne frigjøre viktige midler i forhold til familieøkonomien. Dagmar fortalte at julekasse fra Frivillighetssentralen hadde vært et kjærkomment tilskudd i forbindelse med jul. Likevel ble det gjort nøye vurderinger før de takket ja til denne. For dem var det avgjørende at matkassen ble gitt dem uten at de selv ba om det og at den også inneholdt gaver til barna.

Dagmar: Nå ba jo ikke vi om det, så det var litt sånn overraskelse, men det var litt sånn ...du føler deg litt stempla på en måte (...) Veldig sånn tilbake til Fattighuset skulle jeg til å si. Men vi ble jo veldig glad for det.

7.0 Drøfting

7.1 Mestring

Hverdagslivet sees gjerne som kontrast til høytid og sier noe om hvordan livet er ”på det jevne”. Gullestad (1989) mener at hverdagslivet dreier seg om samfunnet sett i tverrsnitt, med tyngdepunkt i enkeltmennesket, familien og hjemmet. ”Hverdagsliv” er et diffust begrep med mange dimensjoner, og Gullestad peker på to viktige dimensjoner: den daglige organiseringen av oppgaver og virksomheter, og som erfaringer og livsverden. Hverdagens ulike aktiviteter bidrar til å skape struktur, kontinuitet og forutsigbarhet som til sammen gir opplevelsen av hverdagen (Gullestad, 1989). En hverdag kan inneholde både psykisk og fysisk nedbrytende elementer, men også forhold som er positive og kan virke helsefremmende.

Vi møter hverdagen i sosiale felt med vår habitus og våre kapitaler, og det er her foreldrenes muligheter og handlinger kommer til syne. Deres opplevelse og håndtering av hverdagens utfordringer med en vedvarende lavinntekt skjer i et samspill med strukturelle og individuelle prosesser. Deres habitus kan her være til hinder, da mennesker gjerne søker stabilitet, handler på måter det pleier å gjøre og det det har for vane (Bourdieu, 1986). Da habitus utvikles over tid ligger det en treghet i den som er langsom å forandre i nye sosiale omgivelser (Helgeland, 2008) og foreldrenes habitus kan derfor være lite funksjonell sett i forhold til fattigdom. Innbakt i habitus ligger også verdier og holdninger, og disse spiller en viktig rolle i hvordan foreldrene håndterer de økonomiske utfordringene de møter på i hverdagen. Foreldrenes tolkninger av muligheter og begrensinger er nødvendige for å forstå hvorfor de handler som de gjør, og deres følelser, refleksjoner og andre overveielser har betydning for hvilke strategier som vurderes hensiktsmessige å ta i bruk (Ejrnæs, Larsen, & Müller, 2015a).

Selv om foreldrene i undersøkelsen formidlet glede og gode opplevelser sammen med barna, kommer det klart fram at hverdagen deres i stor grad er gjennomsyret av bekymringer på grunn av den økonomiske situasjonen. De kjente alle daglige på negative følelser i forhold til manglende økonomiske ressurser, og den daglige stressoren ”for lite penger” satte i gang ulike stressreaksjoner. Disse stressreaksjonene førte til kognitive, emosjonelle og fysiologiske utfordringer, noe Lazarus og Folkman viser gjennom sine teorier om stress og mestring (Lazarus & Folkman, 1984). Hvordan og i hvilken grad foreldrene oppfattet og vektla de økonomiske påkjenningene som vanskelige, er avhengig av deres mestringskompetanse.

Denne kompetansen vil variere fra individ til individ og er avhengig av dets livshistorie og tidligere erfaringer (Larsen, 1996).

Mestring handler om å klare noe på egenhånd, håndtere stress og belastninger, kriser og sykdom slik at man kommer seg videre i livet på en god måte (Heggen, 2007). Foreldrenes mestring av de økonomiske utfordringene kan sees som et individuelt fenomen som dreier seg om hvordan de bestreber seg på å håndtere sin livssituasjon (Moshuus et al., 2010). Mestring blir da en målrettet prosess hvor foreldrene tenker og handler for å løse situasjonen og håndtere emosjonelle reaksjoner på stress. Men foreldrenes mestring kan ikke reduseres kun til individnivå, da det her også ligger et tidsaspekt og et systemperspektiv (Heggen, 2007). Deres håndtering og mestring av en hverdag med fattigdom må derfor forstås som ”en pågående dynamisk prosess” som hele tiden endres i møte med ulike krav fra omgivelsene. En aktiv mestring av hverdagens utfordringer krever overskudd, og en dårlig fysisk og psykisk helse vil kunne påvirke foreldrenes mestringstrategier i en negativ retning, da de har mindre energi til å handle og aktivt forsøke å endre situasjonen (Ejrnæs et al., 2015a). Informantene i undersøkelsen har også ulike kognitive forutsetninger for å forstå og fortolke situasjonen de er i, og tar derfor i bruk forskjellige strategier i håndteringen av denne.

Utvalget beskriver varierende grad av problemfokustert mestring i møte med de økonomiske utfordringene. Dette kommer til uttrykk i deres ulike handlingsalternativ og muligheter for å endre situasjonen de befinner seg i (Lazarus, 2006). Dagmar som tidligere har vært aktiv i ordinært arbeidsliv, er nå aktiv arbeidssøker og planlegger i tillegg oppstart av et lengre utdanningsforløp. Hun og de andre to mødrene var opptatt av finne løsninger på problemene og tar grep for å få pengene de hadde til rådighet til å strekke til. For meg kan se ut til at kvinnene tok mer aktive og bevisste valg i forhold til egen livssituasjonen enn hva Bjarne gjorde, som uttrykte en noe mer passiv holdning til situasjonen han befant seg i.

Den emosjonsfokustert mestringen som omhandler reaksjoner som å uttrykke følelser, søke trøst fra andre eller prøve å unngå situasjonen som skaper stress (Lazarus, 2006; Moshuus et al., 2010), preger store deler av hverdagen til foreldrene. De beskrev sosiale settinger de bevisst unngikk og videre om betydningen av emosjonell støtte og forståelse fra nettverket. Opplevelse av å bli sett og forstått i den situasjonen de stod i, få trøst og oppmuntring var viktig, og her ble personale ved den ideelle organisasjonen trukket frem som et positivt element, i tillegg til det nære nettverket. Moshuus et al. peker på at den emosjonsfokustert mestringen over tid kan bli problematisk, da det brukes mye psykisk energi til å forholde seg

til en vanskelig situasjon som synes håpløs. En annen form for emosjonsfokustert mestring er aggresjon som lett kan bli destruktivt (Moshuus et al., 2010), men dette kom ikke fram i denne studien.

Heckhausen og Schultz (1995) peker på begrepet kontroll i forståelsen av mestring, og deler begrepet i primær- og sekundærkontroll. Med primærkontroll henvises det til atferd hvor individet påvirker sine omgivelser slik at disse tilpasses egne ønsker. Sekundærkontroll er indre prosesser hvor individet tilpasser seg omgivelsene gjennom å bearbeide egne tanker og følelser som reduserer tapsopplevelsen. Kontroll blir derfor også et interessant begrep sett i forhold til utvalget i denne undersøkelsen, hvor både aktive handlinger og indre prosesser kommer til uttrykk i forsøket på å mestre hverdagen. Opplevelse av kontroll i forhold til egen livssituasjon kommer fram i ulik grad hos foreldrene. Bjarnes uavklarte helseproblematikk begrenser hans primærkontroll over eget liv, og han er tvunget til å tilpasse seg situasjonen (Heggen, 2007). Anna derimot, som stolt kan fortelle at hun snart er ferdig med nedbetaling av gjeld, har fått kontroll over sin økonomiske situasjon og opplever dermed større grad av aktiv mestring og frihet nå enn hva hun gjorde tidligere. Anna og Bjarne har dermed også forskjellige mulighetsrom eller ”capability set” (Sen, 2000).

Foreldrene opplever de økonomiske utfordringene på ulike vis, og det veksles mellom problemfokustert, emosjonsfokustert og kognitive strategier i møte med hverdagen. Hvor Cindy og Dagmar beskriver en hverdag preget av proaktive og løsningsfokusterte mestringsstrategier, kommer det frem at Anna og Bjarne benytter mer reaktive mestringsstrategier i form av tilbaketrekning og tvungen tilpasning (Ejrnæs, Larsen, & Müller, 2015b). Leisering og Leibfried (1999) viser at det finnes mange individuelle måter å håndtere fattigdom på i form av forskjellige strategier, noe som også er gjeldende for denne studien. Med utgangspunkt i Listers (2004) mestringsstrategier, blir det klart at dette utvalget i hovedsak benytter seg av forøkelse av deres ressurser (jobbsøk eller rett trygdeytelse) og forvaltning av eksisterende ressurser (storhandel og planlegging) (Ejrnæs et al., 2015a). Strategiene krevde kreativitet, oppmerksomhet og planlegging, samt evne til og se alternative muligheter. Alder, habitus og feltets muligheter er her avgjørende for hvilke tankemåter og handlinger som fremstår som mulige og ønskelige for den enkelte (Ejrnæs et al., 2015b). Som tidligere nevnt har foreldrene ulike forutsetninger for å ta i bruk forskjellige strategier, som Sen peker på ved begrepene ”functionings” og ”capabilities” (Sen, 1983). For Annas del vil hennes dysleksi og psykiske helseutfordringer kunne begrense hennes muligheter for å ta i bruk strategier som de andre foreldrene ser på som selvfølgelige, som å holde seg orientert i

aviser om gratis aktiviteter og arrangementer, eller benytte ”til salgs-og-bytte-sider” på sosiale media. For Bjarne vil hans uavklarte helsetilstand og begrensede arbeidskapasitet ha betydning for hans muligheter for å etablere og benytte enkelte strategier.

Foreldrene strakk seg langt for å innfri barnas behov, og barnas ønsker ble høyt prioritert. Det ble fortalt om flere forskjellige måter å få pengene til å strekke til på slik at husholdningen gikk i hop. Thorød (2006) deler foreldres strategier for å skåne barna mot konsekvenser av en dårlig økonomi i to; materielt handlingsorienterte og pedagogisk-verdiorienterte strategier (Thorød, 2006). Disse strategiene kan sees i sammenheng med Lazarus teori om problem- og emosjonsfokuset mestring, men har også paralleller til Heckhausen og Schultz begrep om primær- og sekundær kontroll; en ytre og indre prosess. Bruk av både materielt handlingsorienterte og pedagogisk-verdiorienterte strategier ble beskrevet i intervjuene. Det var viktig for informantene at barna deres, så langt det var mulig, skulle ha samme goder som andre barn, og de beskrev detaljert hvordan de tok i bruk flere materielt handlingsorienterte strategier for å få dette til. Disse strategiene gikk ut på å prioritere og planlegge slik at barna ikke led eller skilte seg negativt ut fra andre. Barna i familien ble som tidligere nevnt, prioritert først og foreldrene avsto ofte fra å kjøpe ting til seg selv eller delta i sosiale tilstelninger, noe Thorød betegner som et ”handlingshieraki” (Thorød, 2006).

Informantene søkte videre å finne alternative løsninger når ikke pengene strakk til. Avhengig av barnas alder var foreldrene åpne med dem om den økonomiske situasjonen og forsøkte å utruste dem slik at de kunne takle ulikheten. Thorød kaller denne foreldrestrategien for pedagogisk-verdiorientert (Thorød, 2006). Foreldrene prøvde her å finne alternative løsninger som var gratis eller billigere, og kunne omdefinere verdier mot det ikke-materielle. Dagmar tar i bruk pedagogisk-verdiorientert strategier når sønnen hennes blir mobbet av medelever for å være fattig. Hun reflekterer, vurderer og anvender de strategier hun har til rådighet på bakgrunn av hennes habitus og mulighetsrom (Barstad, 2014; Sen, 1983). Hun velger å ta en ”alvorsprat” med sønnen, og dette blir en verdiorientert samtale hvor de sammen reflekterer over familiens økonomi i forhold til deres behov og verdier. Shropshire og Middleton (1999) er i deres forskning ”Small expectations. Learning to be poor?” opptatt av om barn lærer å være fattige, og stiller spørsmål om strategien reduserer forventninger og forhåpninger hos barna. Dagmar handler ut i fra sitt begrensede mulighetsrom og gir sønnen innblikk i familiens økonomiske situasjon. Dette kan igjen føre til at han reduserer sine håp og forventninger til egen framtid, noe som vil kunne farge hans habitus. Dagmar var imidlertid

bevisst på at barna hennes ikke skulle "arve" familiens avhengighet til offentlig ytelse. Hun var opptatt av løsninger og at familien skulle komme seg ut av den økonomiske situasjonen, og dermed bryte en negativ sosial læring for barna sine. I intervjuet henviste hun flere ganger til aktuell forskning på dette området, noe som speiler hennes kapitaler og habitus.

Fattigdom eller vedvarende lavinntekt er en negativ stressfaktor, og personer som over lengre tid opplever mangler utvikler "livsstress" (White, 1985). Livsstress kan medføre negative sosialpsykologiske virkninger som gir utslag i både somatisk og psykosomatisk helseproblemer (Barstad, 2016; Seeman et al., 2004; Underlid, 2005), noe som også er gjeldende for dette utvalget. Deres livssituasjon har en klart negativ innvirkning på deres fysiske og psykiske helse, og det fortelles om isolasjon, trøstespising, overvekt og nedprioritering av egen fysisk helse. Likevel ble de psykiske plagene som følge av den vanskelige økonomiske situasjonen fremhevet som spesielt utfordrende; angst, usikkerhet, utrygghet, depresjon, utmattelse og søvnproblemer. Vedvarende lavinntekt har en klar negativ påvirkning på helsen (Barstad, 2016), og med et samfunnsvitenskaplig perspektiv dreier helse seg om funksjonsnivå og handlingsevne (Barstad, 2014). Med dette perspektivet blir Sens aspekter på frihet og "the capability approach" relevant i forhold til utvalget opplevelse av egen helse. Bjarnes utsagn "*jeg kan ikke tillate meg å drømme om fremtiden*", gjenspeiler hans uavklarte helsetilstand og situasjonen rokker ved hans frihet selv om den på sikt kan føre til et gode for han. Hans framtid er avhengig av leger og spesialister, og han er derfor ikke fri fra andres innblanding i eget liv. Dagmar som forteller at hun "*ikke lever det livet jeg egentlig ønsker*", stadfester også en innskrenking av velferdsgode frihet. Dagmars hadde tidligere et aktivt liv med flere aktiviteter hun verdsatte, altså funksjoner (Sen, 1983). Den økonomiske situasjonen ga ikke anledning å drive med dette lenger, noe som begrenset hennes mulighetsrom - "capability set". Hennes frihet til å realisere egne ønsker og verdier er svekket, og hun må derfor tilpasse seg omstendighetene. Heller ikke hennes hverdag er uten andres innblanding da familien var helt avhengig av sosialhjelp.

Antonovsky (2012) hevder at helse handler om hvor god man er til å mestre livet sitt, og mener at det her er avgjørende at man oppnår en følelse av mening og sammenheng i livet (sense of coherence) for å oppnå god helse. Han mener at en sterk følelse av sammenheng i livet gir en psykisk robusthet slik at man bedre kan mestre vanskelige situasjoner. Og for meg kan det se ut til at mødrene i studien i større grad opplever nettopp dette. De formidler mer forståelse, sammenheng og mening i livene deres, enn hva som er gjeldende for Bjarne.

Kvinnene beskriver også krevende utfordringer, men formidler mer håp og klare fremtidsplaner. De har flere muligheter, færre konverteringshandikap og dermed også bredere mulighetsrom. Med både et inntektshandikap og flere konverteringshandikap har Bjarne redusert evne til å skaffe seg inntekt og konvertere inntekt og andre ressurser til å oppnå et godt liv, som igjen forsterker effekten av inntektshandikapet (Barstad, 2014; Sen, 2009). Mulighetsrommet den enkelte har til rådighet er til på bakgrunn av oppnådde funksjoner og hvordan ressursene de har til rådighet blir omsatt til for dem meningsfulle og verdifulle tilstander (Sen, 2000).

7.2 Sosial eksklusjon

Sosial samhandling er grunnleggende for mennesker, og langvarig isolasjon, ensomhet og eksklusjon vil kunne være belastende og oppleves som vanskelig. Studier viser at sosiale forhold og sosial klasse har påvirkning for den psykiske helsen (Barstad, 2016; Murali & Oydebode, 2004), da vi gjerne knytter mening til erfaringer og hendelser i det sosiale liv, og utvikles i et gjensidig samspill i sosiale relasjoner med andre (Norvoll, 2013). Denne samhandlingen krever både investering av økonomisk kapital og psykisk overskudd. Med vedvarende lavinntekt kan denne samhandlingen bli svekket og dermed hindre en god integrering i samfunnet. Sosial eksklusjonen kan deles i fire dimensjoner: produksjon (deltakelse i økonomiske eller sosialt viktige aktiviteter), sosial samhandling (integrering med familie, venner og samfunn), politisk engasjement (involvering i lokal eller nasjonale avgjørelser), og konsumering (evne til å skaffe seg varer og tjenester) (Burchard, Le Grand og Piachaud i Thorød, 2008). Alle disse fire dimensjonene berører utvalget i denne studien, men i ulik grad.

Samfunnet vårt og vår livsverden blir i stor grad strukturert av penger, og tilgangen på økonomisk kapital har derfor stor betydning for å bli inkludert i samfunnet (Thorød, 2008). Det kan se ut til at foreldrene i denne studien ikke opplever den knappe økonomien som det mest belastende, men nettopp den sosiale eksklusjonen lavinntekten fører med seg. Lav sosial deltakelse, avmakt og begrenset innflytelse over eget liv var belastninger som gikk igjen i intervjuene. Sosial eksklusjon sees ofte som en følge av strukturelle forhold og sier noe om handlingen ved å utelukke noen fra ei gruppe eller sosiale arenaer (Thorød, 2008). Atkinson peker på tre viktige elementer ved sosial eksklusjon: gjeldende normer i kontekst (tid og sted), handling som utelukker (maktforhold, selv-eksklusjon), og det dynamiske elementet som gir

konsekvenser for framtida, (sosial læring mellom generasjoner, små forventninger) (Atkinson i Thorød, 2008). Disse elementene peker på nødvendigheten av å se familienes opplevelse av utenforskap i et kontekstuellet perspektiv. Sosial eksklusjon forekommer både på det strukturelle og det relasjonelle nivået, noe som kommer til syne i beskrivelsen til Dagmar: sønnen hennes blir utestengt fra fellesskap på skolen da familien ikke kan leve opp til samme standard som de andre i nrområdet. Den sosial eksklusjonen oppstår på grunn av familiens dårlige økonomi, og knytter strukturelle og relasjonelle forhold sammen. Fattigdom og sosial eksklusjon er likevel forskjellige fenomen, men med Listers (2004) tilnærning sees disse fenomenene som overlappende, da det finnes grenseområder hvor problemene disse gir faller sammen og forsterkes.

Sen, (Sen, 2000) som ser fattigdom og sosial eksklusjon sammen i begrepet manglende handlingsevne (lack of capability), peker på de relasjonelle aspektene og hevder at sosial eksklusjon både kan være aktiv og passiv. En aktiv sosial eksklusjon vil forekomme der det er meningen å holde personer eller grupper nede i en deprivert situasjon, hvor passiv sosial eksklusjon være en følge av politisk vedtak eller uheldige omstendigheter. Med Sens forståelse vil en person som ekskluderes fra sosiale relasjoner kunne oppleve å bli ekskludert også på andre områder, noe som igjen begrenser personens totale livsmuligheter. Sen peker videre på at den innskrenkende handlingsevne ved sosial eksklusjon ikke bare ligger på at personer eller institusjoner ekskluderer andre, men at dette også skjer i form av selveksklusjon, noe som er gjeldende for Bjarne når han bevisst unngår å delta i bursdager og Cindy når hun ofte takker nei til å være gå på kino med venner.

Underlid (2005) er kritisk til en tradisjonell medisinsk/psykiatrisk tilnærming i forhold til fattige. Han mener at deres problemer må forstås kontekstuellet; økonomisk, samfunnsmessig, sosialt, kulturelt og politisk, og at det mest hensiktsmessige for denne gruppen er en tilnærming hvor en tar utgangspunkt i en sosio-psyko-biologisk modell, hvor det sosiale er mest grunnleggende. Nødvendigheten av å se problematikken i et kontekstuellet perspektiv blir også synlig i mine intervju. Flere av informantene beskrev hvordan nærheten til kommersielle fritidsaktiviteter kunne være med å skape press og forventinger som ikke lot seg innfri på grunn av økonomien. For når familien år etter år måtte avstå fra anskaffelse av årskort i Dyreparken, eller nok en gang takke nei til besøk i Leos Lekeland sammen med venner, gir dette en økt opplevelse av utenforskap. Dermed kan den strukturelle tilgangen til sosiale felt påvirke den relasjonelle ekskluderingen, og utenforskap blir da både en prosess og et resultat;

man *blir* utestengt eller utestenger seg selv, og man *er* utestengt og utenfor (Moshuus et al., 2010). Når kostnadene blir før høye for å delta i aktiviteter med venner, slås det i følge Thorød en kile inn i fellesskapet (Thorød, 2015), og med populære fritidsaktiviteter i nærområdet blir sprekken denne kilen lager lett synlig og umulig å tette for foreldre med dårlig råd.

Begrepet sosial kapital kan deles i fire: sosiale nettverk, felles normer, tillit og sosialt engasjement (Putnam, 2000). Sosiale nettverk og tillit er viktige elementer ved sosial kapital og peker på fenomener som fellesskap og tilhørighet (Barstad, 2014). Og nettopp sosiale nettverk ble trukket fram av informantene som spesielt viktig og var noen ganger helt avgjørende for familiene når pengene ikke strakk til i hverdagen. Dette kunne dreie seg om lån eller pengegaver, tilskudd til aktiviteter og tiltrengte gaver til barna, og arv av både klær og utstyr. Nettverket var også viktig i forhold til den emosjonsfokuserte mestringen; det å ha noen å dele vanskelighetene med, møte forståelse og få oppmuntring fra. Foreldrene beskrev ulik ”styrke” i sin sosiale kapital og varierende tilgang til fellesskap og nettverk. Cindy, som var den av foreldrene som var i ordinært arbeid og i tillegg jobbet som frivillig, kunne fortelle om brobyggende relasjoner som ga henne verdifull adgang til goder og innpass i andre sosiale felt. Hennes sosiale engasjement og tillit til svake, men viktige bånd ga henne viktige økonomiske og sosiale fordeler, noe som kan betegnes som ”Matteus-effekten”. Denne effekten beskriver hvordan økonomiske og sosiale fordeler og ulemper gjerne blir selvforsterkende, og at den som i utgangspunktet har sosiale og økonomiske fordeler vil ha bedre forutsetninger enn andre for å erverve seg nye fordeler. Matteus-effekten vil kunne skape ”gode eller onde sirkler” og dermed øke eller minske ulikhetene over tid (Barstad, 2016).

Nettverksrelasjoner kan videre deles i tre former; sammenbindende (bonding) overskridende (bridging) og lenkende (Barstad, 2014; Putnam, 2000). De sammenbindene er trygge fellesskap og vennsapsrelasjoner med mennesker som er lik en selv, som intime fellesskap og vennskap. Dette er personlige relasjoner hvor det hentes gjensidig støtte og hjelp fra, og som bygger på emosjonelle bånd og gjensidige forpliktelser. Overskridende relasjoner har en med mennesker en er ulik på områder som for eksempel alder og sosioøkonomisk status, som for eksempel kollegaer. Disse relasjonene kan genererer flere bånd til andre nettverk og dermed bredere tilgang på sosial kapital. De lenkende relasjonene er også er en form for overskridende sosial kapital, men Barstad hevder at disse er av en vertikal natur, at mennesker

har tillitsfulle relasjoner selv om de har ulik makt og autoritet i samfunnet (Barstad, 2014). De sammenbindene og overskridende nettverksrelasjonene kan betegnes som sterke eller svake bånd. De sterke båndene (de sammenbindende relasjonene) er til mennesker en bruker mye tid på, som venner og familie. De svake båndene er til mennesker vi ikke omgås så ofte, og disse båndene knytter mennesker med andre egenskaper enn oss selv og som inngår i andre nettverk, altså de overskridende. De svake båndene kan åpne dører og gi oss tilgang til viktig informasjon, som ellers ikke er tilgjengelig i nettverket med sterke bånd (Granovetter i Barstad, 2014; Thorød, 2015). Nettverk som skapes i kontakt med den ideelle organisasjonen, i form av frivillig arbeid eller i kontakt med offentlig hjelpeapparat, kan betegnes som svake, men var likevel svært viktige bånd for familiene. Det å ha ”allierte” som kunne støtte og hjelpe med å etablere sosiale kontakter og være en ”link” til det etablerte samfunnet de tidligere opplevde seg ekskludert fra var verdifullt. Dagmar som har et relativt lite nettverk der hun bor, trakk fram viktigheten av å ha en ”hjelper” i det offentlige systemet som kjenner til situasjonen og kunne ”gå god for henne” når det trengtes. Verdien av å ha en slik hjelper peker også andre studier på (Moshuus et al., 2010). Gjeld, ubetalte regninger og inkassovarsel var kjent for informantene, og det ble gjort klare prioriteringer for nedbetalinger av dette etter et slags ”nedbetalingsshiraki”. Tilbakebetaling til familie og egne barn ble prioritert høyt, mens enkelte inkassoregninger ble bevisst satt på vent i påvente av bedre økonomiske tider. Denne prioritering kan peke på viktigheten av å opprettholde og bevare de sterke bånd til viktige relasjoner i nettverket, men også på bevisste valg med tanke på fremtidige bankrelasjoner og av å bevare tillit til andre økonomiske forpliktelser, altså svake bånd, i påvente av en høyere inntekt.

Økonomisk støtte fra nettverket i form av penger eller gaver friga midler slik at foreldrene kunne unne seg noe ekstra. Dette ”lille ekstra” ga dem mulighet for å kjøpe goder som er nødvendige for å kunne delta i sosiale sammenhenger. Dette kunne dreie seg om penklær, kjøp av sports-bh eller termos å ha med på tur. Anskaffelse av slike ”nødvendigheter” ble ofte nedprioritert i hverdagen, og førte igjen til begrenset sosial deltakelse. Med tilstrekkelig utstyr tilgjengelig, økte deres mulighet og ønske om å delta i selskap, gå på trening eller tur med venner. Som foreldre er man de viktigste rollemodellene for barna sine, og foreldres egne sosiale aktiviteter kan ses som et uttrykk for deres sosiale kapital, som igjen gjerne overføres til neste generasjon (Fløtten & Kavli, 2009). Dermed kan slike uforutsette gaver ha stor betydning for hele familien. Informantene med barn i skolealder fortalte at de økonomiske utfordringene ble vanskeligere å innfri jo eldre barna ble. For jo eldre barna ble, jo større ble

deres sosiale nedslagsfelt. Barnas referanseramme endrer seg betydelig ved skolestart og igjen i overgang til ungdomsskole, og deres behov og ønsker om å passe inn og ikke skille seg negativt ut i forhold til jevnaldrende ble vanskeligere å innfri for foreldrene. Oppfølging av aktiviteter og vennskap utenfor hjemmet utfordret i større grad økonomien, men også i forhold til sosiale arrangementer på skolen. Skole er en viktig sosial arena for barn, kan dermed også bli en arena for sosial eksklusjon (Fløtten & Kavli, 2009; Ridge, 2002). Foreldrenes manglende ressurser ga dem begrenset handlingsevne og selveksklusjon forekom som en mulighet for å unngå deltakelse i sosiale felt som dugnadsarbeid, innsamlingsaksjoner eller andre sosiale tilstelninger i skolesammenheng. Her kom foreldrenes kapitaler og habitus til syne og påvirket deres opplevelse av muligheter og reelle valg.

Det er gjennom sosial samhandling med andre får vi bekreftelse på oss selv. Selvrespekt oppstår i samhandling med andre aktører i sosiale felt, på bakgrunn av habitus og tilgjengelige kapitaler. Og for å ivareta selvrespekten er det viktig at denne samhandlingen skjer i verdige former. Solheim (1996) peker på at stigmatisering og selvrespekt er to begreper som er nært knyttet til hverandre. Opplevelse av å ha lik verdi som andre mennesker i samfunnet er viktig og fullverdig deltakelse i samfunnet bygger nettopp på en forestilling om grunnleggende likhet mellom deltakerne. Langvarige økonomiske utfordringer og når en over tid er avhengig av økonomiske ytelser fra det offentlige hjelpeapparatet, vil denne likheten og likeverdet bli truet. Med et begrenset mulighetsrom og svekket innflytelse på egen hverdag over tid, står foreldrene og barna deres i fare for å bli plassert i mer eller mindre permanente posisjoner knyttet til ulikhet (Moshuus et al., 2010).

Som tidligere nevnt, blir fattigdom til i møte med strukturelle, relasjonelle og kulturelle definisjoner. Fattigdom blir derfor gjerne sett på som et avvik i det norske samfunnet, og foreldrene i studien fortalte om følelse av å være underlegen, mindreverdige og avvike fra ”normalen” i samfunnet. Goffmann (2009) definerer stigma som en ”brennmerking” av mennesker som virker vanærende og som ekskluderer dem fra fullverdig deltakelse i mellommenneskelige samhandling (Goffman, 2009; Solheim, 1996), og informantene opplevde den sosiale stemplingen som en betydelig tilleggsbelastning. Stigmatiseringen ga foreldrene følelser av skyld og skam, og en opplevelse av å være annenrangs medlemmer i samfunnet. Videre var opplevelse av å være en byrde og belastning, av å ha gjort noe feil i livet og ikke strekke til noe som gikk igjen i intervjuene. Foreldrene opplevde å bli sett ned på og ikke leve opp til egne og andres forventninger, noe som var sårt, vanskelig og ga tap av

verdighet og selvrespekt. For ved å være avhengig av sosialhjelp, arbeidsledighetstrygd eller annen offentlig stønad er familiene i en utsatt posisjon i samfunnet, som gjør det vanskelig å leve opp til normen om å klare seg selv og bidra til fellesskapet (Halvorsen, 1995).

Moshuus et al. (2010) hevder at verdighetsforvaltning er overordnet begrepene mestring og sosial eksklusjon, og at disse tre begrepene må sees i sammenheng. For utvalget i denne undersøkelsen handlet ønske om økt verdighet om deres motivasjon til å redusere opplevd ulikhet og bestrebelser på å bli inkludert. Foreldrene benyttet ulike strategier for å dempe stigmatiseringen og tok i stor grad bruk den emosjonsorienterte mestring for å bevare sin egen verdighet (Solheim, 1996). Problemfokuset og emosjonsfokuset mestringen er to prosesser som er tett bundet sammen, og den emosjonsfokuset mestringen benyttes når foreldrene vurderer at situasjonen ikke lar seg påvirke (Lazarus, 2006). Anna ønsket å unngå at datteren skilte seg negativt ut i forhold til jevnaldrende, og kjøpte bevisst litt dyrere gaver når datteren skulle i bursdagsselskap. På den måten forsøkte hun å kompensere og dekke over familiens dårlige økonomi overfor andre selv om dette ga store økonomiske konsekvenser for familiens matbudsjett. Gjennom en veksling mellom problem- og emosjonsfokuset mestring søkte hun å unngå ubehaget stigmaet kunne gi henne og datteren. Men også møter med det offentlige hjelpeapparat kunne utfordre selvrespekten. Som da Dagmar og ektemannen tok et verdivalg om at hans sønn skulle flytte til dem, ble avgjørelsen møtt med både hoderisting og himling med øyne av saksbehandler ved NAV: det var jo galskap å skulle ta til seg ennå en unge med en så dårlig økonomi! De opplevde møtet svært nedverdiggende og følte seg latterliggjort, og saksbehandlers reaksjoner forsterket og stadfestet dermed den stigmatiseringen de ellers møtte i nærsamfunnet (Solheim, 1996). Dagmar opplevde dette møtet svært ubehagelig, og tok i bruk emosjonsfokuset mestring ved å rettferdiggjøre situasjonen og beslutningen deres ved å minne seg selv på at hun tidligere har betalt skatt i en årrekke, og at hennes egne valg, verdier og holdninger var det aller viktigste.

Å motta støtte fra venner, familie og annet nettverket kunne være skamfullt og ydmykende, og medføre økt opplevelse av stigmatisering. For støtten ga foreldrene ambivalent følelser: på den ene siden var hjelpen viktig og hjalp dem i vanskelige situasjoner, men hjelpen skapte også et avhengighetsforhold som kunne være frustrerende og vanskelig. Velledighet i form av økonomisk tilskudd og matkasse fra frivillige organisasjoner var et kjærkomment tilskudd for flere av informantene og ble også nøye vurdert i forhold til behov og egen verdighet. Bjarne valgte bevisst bort gratis matkasse levert på døra for å unngå at naboer ville legge merke til

det. Selv om gratis mat kunne øke hans mulighetsrom var det viktigere for han å bevare verdighet og selvrespekten, og stigmatisering kan dermed bli et hinder for mestring. For Anna var det nedverdiggende å motta mat som allerede var utgått på dato, men hun valgte å overse dette, overskride egne verdier og heller fokusere på friheten gratis mat kunne gi henne og datteren.

8.0 Oppsummering

Hensikten med studien har vært å utforske hvordan foreldre opplever og håndterer hverdagen med en vedvarende knapp inntekt. Ved å se denne problematikken fra både et strukturelt og et individuelt nivå, blir det tydelig at fattigdom er et komplekst og sammensatt fenomen. Den norske fattigdommen handler om økonomiske, sosiale, politiske, kulturelle, historiske, demografiske og moralske aspekter, og er både en tilstand og prosess, en årsak og virkning (Underlid, 2005). For mennesker som rammes handler det ikke kun om å få de materielle behov dekket, men i stor grad om å ha tilgang til ulike immaterielle ressurser som kulturell og sosial kapital for å bli inkludert i det samfunnet en lever i.

Den relative fattigdommen fører til en deprivert livssituasjon som preger foreldrenes hverdag og ga dem ulik grad av utfordringer. De økonomiske rammene satte klare begrensninger og ga et innskrenket handlingsrom for hele familien. Likevel ble barnas behov og ønsker prioritert høyt, noe som også samsvarer med Thorøds studie (Thorød, 2006). Foreldrene fortalte om bruk av forskjellige strategier for å få endene til å møtes, og deres valgmuligheter ble nøye vurdert med tanke på konsekvensene valgene ville gi. Det ble i denne prosessen vekslet mellom bruk av problem- og emosjonsfokusert mestring, og det ble brukt mye tid og psykisk energi på pedagogisk-verdiorienterte strategier for å dempe konsekvensene av den dårlige økonomien. Hyppig bruk av den emosjonsfokusert mestringen opplevde foreldrene som særlig krevende og utfordrende i lengden, noe som peker på nødvendigheten av å inkludere følelser i tilnærmingen til denne gruppen. Men selv om levekårsutfordringene førte til slitsomme belastninger over tid, kunne foreldrene likevel fortelle om gode og verdifulle opplevelser og ”gyldne øyeblikk” sammen med barna deres.

Deres vedvarende lave inntekt kom tydelig til uttrykk i møte med sosiale felt, og handlet om mangel på ressurser og muligheter til å delta og leve opp til forventninger og gjeldende normer

i samfunnet. Dette forsterket den sosiale ulikheten og økte den sosiale ekskluderingen for både voksne og barn. Opplevelsen av utenforskap reduserte deres deltakelse i sosiale nettverk og hindrer dermed mulighet for å bygge opp viktige mellommenneskelige relasjoner, noe som igjen er viktig for å skape seg sosial kapital. Dette er funn som samsvarer med Hjelmetveits studier (Hjelmtveit, 2004, 2008). Undersøkelsen viser at foreldrenes nettverk her har stor betydning, og at svake bånd som tilknytning til ideelle organisasjon eller deltakelse i frivillig arbeid, kunne øke og gi verdifulle kontakter eller sårt tiltrengte tilleggsgoder. For foreldrene med tilbud ved den ideelle organisasjonen ble sentrale elementer ved Recovery-teorien nevnt som viktige; opplevelse av å bli sett, hørt og forstått (Topor, 2006). Men også tiltakets helhetlige tilnærming til familien var viktig; mulighet for frivillig arbeid, foreldreveiledning og sosiale arenaer for både store og små.

I studien kom det videre fram at oppfølging av barns sosial deltakelse ble mer utfordrende jo eldre barna ble. Det blir her pekt på økt forventninger i forhold til skole, økt deltakelse i fritidsaktiviteter og press blant jevnaldrende, noe som er i tråd med Sandbæk og Pedersens studie (Sandbæk & Pedersen, 2010). I tillegg til opplevelse av utenforskap førte deres utfordrende livssituasjon til opplevelse av utrygghet, sårbarhet og avmakt, som igjen utfordret deres selvbilde og selvverd. Dette er elementer som også sammenfaller med funn i Underlids intervjustudie (Underlid, 2005, 2008). Den vedvarende lave inntekten ga foreldrene en lav sosial status som førte til grobunn for stigmatisering, og som igjen er et dårlig grunnlag for opplevelse av egen verdighet.

9.0 Implikasjoner for videre forskning

Informantene i denne studien bodde i leide boliger og hadde alle et klart ønske om en gang i fremtiden å eie egen bolig. Ønsket ble i stor grad begrunnet med tanke på å gi barna trygghet, stabilitet og forutsigbarhet. Men egen bolig kan også sees på som et symbol, og fortelle noe om identitet og tilhørighet, selvstendighet og selvhjelpenhet, samt grad av kontroll og mestring av livet. Ved å eie egen bolig forutsettes det gjerne et verdifullt tillitsforhold til en bank, som kan styrke sosial status og gi positive ringvirkninger. Det kunne derfor vært interessant å undersøke dette funnet nærmere.

Videre kunne det ha vært spennende å følge dette utvalget over tid og forsket på effekten av de forskjellige tiltak de er i kontakt med. Men også å gjennomføre intervjuer av barna i familien for å få fram deres opplevelse og håndtering av å vokse opp i hjem med vedvarende lav inntekt.

REFERANSELISTE

- Antonovsky, A. (2012). *Helsens mysterium : den salutogene modellen*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bakken, A. (2003). *Minoritetsspråklig ungdom i skolen : reproduksjon av ulikhet eller sosial mobilitet?* NOVA-rapport, Vol. 15/2003.
Hentet fra <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2003/Minoritetsspraaklig-ungdom-i-skolen>
- Barstad, A. (2014). *Levekår og livskvalitet : vitenskapen om hvordan vi har det*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Barstad, A. (Ed.). (2016). *Opphoping av dårlige levekår. En analyse av Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2013* (Vol. 2016/32). Oslo: SSB Rapport.
Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/285523?ts=1588ffd8b60>
- Binderkrantz, A. S. (2011). *Guide til NVivo 9*. København: Hans Reitzel.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research of the sociology of education*. New York: Greenwood press.
- Bracken, S. S. (2005). The Role of Oral Language Revisited: A Comment on the NICHD Early Child Care Research Network (2005). *Developmental Psychology*, 41(6).
- Bøe, T. D., & Thomassen, A. (2007). *Fra psykiatri til psykisk helsearbeid : om etikk, relasjoner og nettverk*. Oslo: Universitetsforl.
- Claussen, B. (2014). *Fattigdom i Norge*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (5. utg.) Oslo: Gyldendal akademisk.
- Dearing, E. (2008). Psychological costs of growing up poor. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1136, 324. Hentet fra <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed>
- Dearing, E., Zachrisson, H. D., & Mykletun, A. (2011). Fattigdommens konsekvenser for utvikling og psykisk helse. *Tidsskrift for norsk psykologforening*. 48(2011)nr 8, 785-787.
Hentet fra <http://www.psykologtidsskriftet.no/pdf/2011>
- Ejrnæs, M., Larsen, J. E., & Müller, M. (2015a). Fattiges hverdagslivsstrategier. In M. Müller, M. A. Hussain, J. E. Larsen, F. K. Hansen, M. Ejrnæs & H. Hansen (Eds.), *Fattigdom, afsavn og coping* (pp. 180-210). København: Hans Reitzels Forlag.
- Ejrnæs, M., Larsen, J. E., & Müller, M. (2015b). Fattiges rasjonalitet, habitus, refleksivitet og overlevelsesstrategier. In M. Müller, M. A. Hussain, J. E. Larsen, F. K. Hansen, H. Hansen & M. Ejrnæs (Eds.), *Fattigdom, afsavn og coping* (pp. 119-151). København: Hans Reitzels Forlag.
- Elstad, J. I., & Pedersen, A. W. (2012). The impact of relative poverty on norwegian adolescents subjective health: A causal analysis with propensity score matching. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 9(12).
- Epland, J., & Kirkeberg, M. I. (2017). Ett av ti barn tilhører en husholdning med vedvarende lavinntekt. SSB Rapport. Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/ett-av-ti-barn-tilhorer-en-husholdning-med-vedvarende-lavinntekt>
- Fløtten, T., & Kavli, H. C. (2009). Barnefattigdom og sosial deltakelse. In T. Fløtten (Ed.), *Barnefattigdom* (pp. 92-118). Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Gadamer, H.-G. (2007). *Sandhed og metode : grundtræk af en filosofisk hermeneutik* (A. Jørgensen, Trans. 2. udg.). København: Academica.
- Gilje, N., & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger: innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi* (3. utg.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Giorgi, A. (1985). Sketch of a psychological phenomenological method. In A. Giorgi (Ed.), *Phenomenology and psychological research*. Pittsburgh: Duquesne University Press.
- Goffman, E. (2009). *Stigma : om afvigerens sociale identitet* (2. udg.) Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Gullestad, M. (1989). *Kultur og hverdagsliv: på sporet av det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Halvorsen, K. (2002). *Sosiale problemer: en sosiologisk innføring*. Bergen: Fagbokforl.
- Halvorsen, K. (Ed.). (1995). *Mestring av marginalitet. Å leve og overleve som sosialklient*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.
- Handlingplan mot fattigdom. (2006). *Vedlegg til St. prp. nr. 1 (2006-2007) Statsbudsjettet 2007*. Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/prm/2006/0133/ddd/pdfv/292446-h-plan2006_fattigdom.pdf
- Handlingplan mot fattigdom. (2008). *Handlingsplan mot fattigdom - status 2008 og styrket innsats 2009. Vedlegg til St. prp. nr. 1 (2008-2009) Statsbudsjettet 2009*. Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-6-2002-2003-/id196483/?q=stortingsmelding%206>
- Harju, A. (2008). *Barns vardag med knapp økonomi: En studie om barns erfaringer og strategier*. Göteborg: Växjö University Press.
- Haugsgjerd, S., Jensen, P., Karlsson, B., & Løkke, J. A. (2009). *Perspektiver på psykisk lidelse : å forstå, beskrive og behandle* (3. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Heckhausen, J., & Schulz, R. (1995). A Life-Span Theory of Control. *Psychological Review*, 102(2), 284-304.
- Heggen, K. (2007). Rammer for meistring. In K. Ekeland & K. Heggen (Eds.), *Meistring og myndiggjering* (pp. 64-82). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Helgeland, I. M. (2008). "Det handler ikke bare om penger." Barnevernsbarn og fattigdom. In I. Harsløf & S. Seim (Eds.), *Fattigdommens dynamikk* (pp. 171-185). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hjelmtveit, V. (2004). *Barn og unge i familier med langvarig økonomisk sosialhjelp. Sammendragsrapport: Redd Barna*.
- Hjelmtveit, V. (2008). Langvarig økonomisk sosialhjelp i barnefamilier: fattigdomsfelle for foreldre og barn? In I. Harsløf & S. Seim (Eds.), *Fattigdommens dynamikk* (pp. 148-170). Oslo: Universitetsforlaget.
- Karlsson, B., & Borg, M. (2013). *Psykisk helsearbeid : humane og sosiale perspektiver og praksiser*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kristofersen, L. B. (2010). Trivsel og prestasjoner i skolen. In M. Sandbæk & A. W. Pedersen (Eds.), *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier* (Vol. 10/10, pp. 135-163). Oslo: NOVA Rapport.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg., 1. oppl.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Larsen, R.-P. (1996). *Stress og mestring av stress*. Oslo: Universitetsforl.
- Laverty, S. M. (2003). Hermeneutic Phenomenology and Phenomenology: A Comparison of Historical and Methodological Considerations. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(3), 21-35.
- Lazarus, R. S. (2006). *Stress og følelser : en ny syntese* (M. Visby, Trans.). København: Akademisk Forlag.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Leisering, L., & Leibfried, S. (1999). *Time and poverty in Western welfare states : united Germany in perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lister, R. (2004). *Poverty*. Cambridge: UK: Polity Press.
- Løgstrup, K. E. (1956). *Den etiske fordring*. København: Gyldendal.
- Malterud, K. (2013). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning : en innføring* (2. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- McLoyd, V. C. (1998). Socioeconomic Disadvantage and Child Development. *American Psychologist*, 53(2), 185-204.
- Moshuus, G., Backe-Hansen, E., Kristiansen, I.-H., & Huseg, H. (2010). *Verdighetsforvaltning i liv på grensen. En kvalitativ studie av barn og foreldre i familier med vedvarende lavinntekt* (Vol. 16/10). Oslo: NOVA.
- Murali, V., & Oydebode, F. (2004). Poverty, social inequality and mental health. *Advances in psychiatric treatment*, 10, 216-224.

- Müller, M., Hussain, M. A., Larsen, J. E., Hansen, H., Hansen, F. K., & Ejrnæs, M. (2015). *Fattigdom, afsavn og coping*: Hans Reitzels Forlag.
- Nadim, M., & Salonen, T. (2009). Barnefattigdom i et nordisk perspektiv. In T. Fløtten (Ed.), *Barnefattigdom* (pp 71-91). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Nilssen, V. L. (2012). *Analyse i kvalitative studier : den skrivende forskeren*. Oslo: Universitetsforl.
- Norvoll, R. (2013). *Samfunn og psykisk helse : samfunnsvitenskapelige perspektiver*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Olsson, H., & Sörensen, S. (2003). *Forskningsprosessen: kvalitative og kvantitative perspektiver*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Omholt, E. L. (2016). Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2016. SSB Rapport (Vol. 2016/30). Oslo.
Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/okonomi-og-levekar-for-ulike-lavinntektsgrupper-2016>
- Polit, D. F., & Beck, C. T. (2014). *Essentials of nursing research : appraising evidence for nursing practice* (8th ed., International ed.). Philadelphia: Wolters Kluwer/Lippincott Williams & Wilkins.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone : the collapse and revival of american community*. New York: Simon & Schuster.
- Regjeringens strategi. (2015). *Regjeringens strategi (2015-2017) Barn som lever i fattigdom*. Oslo: Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet.
Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/ff601d1ab03d4f2dad1e86e706dc4fd3/barn-som-lever-i-fattigdom_q-1230-b.pdf
- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse : kvalitative metoder i samfunnsfag* (4. rev. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ridge, T. (2002). *Childhood poverty and social exclusion*. London: The Policy Press.
- Sandbæk, M. (Ed.). (2004). *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* (Vol. 11/04). Oslo: NOVA rapport.
- Sandbæk, M. (Ed.). (2008). *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid* (Vol. 7/08). Oslo: NOVA rapport.
- Sandbæk, M., & Pedersen, A. W. (Eds.). (2010). *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000-2009*. (Vol. 10/10). Oslo: NOVA-rapport.
- Seeman, T. E., Crimmins, E., Huang, M. H., Singer, B., Bucur, A., Gruenewald, T., . . . Reuben, D. B. (2004). Cumulative Biological Risk and Socio-Economic Differences in Mortality: MacArthur Studies of Successful Aging. *Social Science & Medicine*, 58(10).
- Sen, A. (1983). Poor, Relatively Speaking. *Oxford Economic Papers*, 35(2), 153-169.
- Sen, A. (2000). *Social exclusion: concept, application, and scrutiny*. Manila: Asian Development Bank.
- Sen, A. (2009). *The idea of justice*. London: Penguin Books.
- Shropshire, J., & Middleton, S. (1999). *Small expectations. Learning to be poor?* Layerthorpe: Joseph Rowntree Foundation.
- Solheim, L. J. (1996). Sosialhjelp og vern av sjølrespekten. In K. Halvorsen (Ed.), *Mestring av marginalitet; å leve og overleve som sosialklient*. Oslo: Cappelen akademisk forl.
- St. meld. nr. 6. (2002-2003). *Tiltaksplan mot fattigdom*. Oslo: Sosialdepartementet.
Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-6-2002-2003-/id196483/>
- Thorød, A. B. (2006). En normal barndom? : foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser av å leve med lav inntekt. In M. Sandbæk (Ed.), *Barns levekår - betydningen av familiens inntekt for barns hverdag* (Vol. 2/06). Oslo: NOVA Rapport.
- Thorød, A. B. (2008). Sosial eksklusjon. In M. Sandbæk (Ed.), *Barne levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid* (Vol. 7/08, pp. 212-236): NOVA Rapport.
- Thorød, A. B. (2015). Fritid og sosial kapital. In D. Ulland, Thorød, A. B., Ulland, E. (Ed.), *Psykisk helse. Nye arenaer, aktører og tilnærming* (pp. 54-60). Oslo: Universitetsforlaget.
- Topor, A. (2006). *Hva hjelper? : veier til bedring fra alvorlige psykiske problemer*. Oslo: Kommuneforl.

- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. London: Penguin Books.
- Tvetene, K. G. (2001). "Jeg prøver å få det til å bli borte av seg selv". *Om barn som lever i familier som over tid har mottatt økonomisk sosialhjelp og deres håndtering av hverdagens møte med økonomiske krav.*, Universitetet i Oslo.
- Underlid, K. (2005). *Fattigdommens psykologi : oppleving av fattigdom i det moderne Norge*. Oslo: Samlaget.
- Underlid, K. (2008). Fattigdommens lukt og smak ; funn frå ein studie om korleis fattigdom vert opplevd. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 5(3), 213-222.
- White, M. (1985). Life Stress in Long-term Unemployment and Labour Markets. *Policy Studies Institute*, 5(4).

Vedlegg 1: Intervjuguide

Intervju-guide for masteroppgave "Fattigdom"

Først vil jeg starte med å takke deg for at du vil la deg intervju. Du har jo allerede fått litt informasjon om studien, men jeg kan kort gjenta hva denne undersøkelsen handler om: Jeg ønsker å få fram hvordan foreldre beskriver, opplever og håndterer hverdagen og foreldrerollen sin dersom det kan være vanskelig å få pengene til å strekke til. Og til dette har jeg valgt ut noen foreldre som lever med slike utfordringer til daglig, for på den måten fange opp utfordringer og dilemmaer disse foreldrene til daglig står i. Videre er hensikten med studien å finne fram til tiltak som kan legge til rette for en forbedret livssituasjonen for foreldre (og dermed også barna deres) som lever med en anstrengt økonomi.

Jeg vil ta opp intervjuet på tape og deretter skrive det ut i tekst. All informasjon og data er anonymt slik at ingen kan gjenkjenne hvem som er blitt intervjuet. Du kan når som helst trekke deg fra undersøkelsen og velge og ikke svare på enkelte spørsmål.

Først vil jeg starte med personalia:

Alder/kjønn

Sivilstand

Antall barn/alder på disse

Utdannelse/arbeidserfaring

Hvor får familien sin inntekt fra?

Kan du beskrive en vanlig dag (for deg og barna)?

- Spesielle utfordringer? Høytider? Bursdager?
- Fritidsaktiviteter? Ferier?
- Ditt sosiale liv?

Hvordan opplever du hverdagen?

- Sosialt?
- Helsemessig?

Hvordan vurderer du familiens økonomi?

- Opplever du forventninger/press ift deg selv eller barna dine som er vanskelige å innfri?
- Vanskelige prioriteringer?

Hvordan er du kommet i den økonomiske situasjonen du er i dag?

- Hvor lenge har den vart?
- Hva tenker du om framtiden?

Hvordan løser du de økonomiske utfordringene/ hva gjør du for å få pengene til å strekke til?

- Bruk av sosialt nettverk/familie/venner?
- Frivillige/religiøse stiftelser/organisasjoner?
- Offentlig sikkerhetsnett?
- Andre av betydning?

Hvordan oppleves det å be om og ta i mot hjelp fra disse?

Hva tenker du at den økonomiske situasjonen betyr for barna dine?

På hvilken måte har familiens stramme økonomi betydning for hvordan du er som mor/far?

- Kan du gi meg noen eksempler?
- Hvordan tenker du hverdagen hadde det vært om økonomien var bedre? Noen forskjeller fra i dag? Hva hadde evt. vært annerledes?

Har du noen tanker om hva som kunne ha bedret situasjonen for deg og barna dine?

- Hvordan og på hvilke områder hadde dette påvirket situasjonen?
- Hvilken betydning har Barnas stasjon/Familiesenteret for familiens livssituasjon?
- På hvilken måte bidrar/påvirker dette tiltaket hverdagen og foreldrerollen din?
- Kan du gi noen eksempler?
- Hva tenker du kunne vært gjort annerledes?

Hvilke verdier ønsker du å formidle til barna dine?

Har du noen drømmer eller fremtidsønsker for deg selv og barna dine?

Er det noe du savner eller ønsker å tilføye/utdype nærmere?

Hjertelig takk!

Vedlegg 2: Samtykkeerklæring

UNIVERSITETET I AGDER

FAKULTET FOR HELSE- OG IDRETTSVITENSKAP

FORESPØRSEL OM DELTAKELSE I FORSKNINGSPROSJEKTET

BARNEFATTIGDOM

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt ved Universitetet i Agder.

Å ha økonomiske utfordringer i et av verdens rikeste land kan by på store utfordringer for barn og foreldre. Hensikten med denne studien er å få et innblikk i foreldres hverdag, hvordan denne oppleves og håndteres, og hvordan de økonomiske utfordringene kan påvirke foreldrerollen. Gjennom undersøkelsen ønsker jeg å finne fram til hensiktsmessige og virksomme tiltak som kan være med til å forbedre hverdagen for foreldre og deres barn som befinner seg i denne livssituasjonen. Til dette har jeg valgt ut foreldre som til daglig opplever at det er utfordrende å få pengene til å strekke til.

HVA INNEBÆRER PROSJEKTET?

Deltakelse i studien innebærer et semi-strukturert intervju på ca. en time. Jeg ønsker å legge opp til en uformell samtale og er interessert i din historie. Intervjuet vil bli tatt opp på bånd, transkribert til tekst og senere analysert. Funn vil senere bli drøftet i masteroppgaven. Mulige fordeler og ulemper

Fordelene ved å delta i denne undersøkelsen er at du får mulighet for å fortelle din historie, bidra til forskning og påvirke eventuelle tiltak. Ulempen er at du som informant deler private og sensitive opplysninger.

FRIVILLIG DELTAKELSE OG MULIGHET FOR Å TREKKE SITT SAMTYKKE

Det er frivillig å delta i prosjektet. Dersom du ønsker å delta, undertegner du samtykkeerklæringen på siste side. Du kan når som helst og uten å oppgi noen grunn trekke ditt samtykke. Dersom du trekker deg fra prosjektet, kan du kreve å få slettet innsamlede prøver og opplysninger, med mindre opplysningene allerede er inngått i analyser eller brukt i vitenskapelige publikasjoner. Dersom du senere ønsker å trekke deg eller har spørsmål til prosjektet, kan du kontakte:

Student Ellen Roland Christiansen, tlf 91838972, ellen.christiansen@live.no

Veileder Anne Brita Thorød, tlf 37233753, anne.b.thorod@uia.no

HVA SKJER MED INFORMASJONEN OM DEG?

Informasjonen som registreres om deg skal kun brukes slik som beskrevet i hensikten med studien. Hvis du sier ja til å delta i studien, har du rett til innsyn i hvilke opplysninger som er registrert om deg og rett til å få korrigert eventuelle feil i de opplysningene som er registrert.

Alle opplysningene vil bli behandlet uten navn og fødselsnummer eller andre direkte gjenkjennende opplysninger. En kode knytter deg til dine opplysninger gjennom en navneliste.

Prosjektleder har ansvar for den daglige driften av forskningsprosjektet og at opplysninger om deg blir behandlet på en sikker måte. Informasjon om deg vil bli anonymisert, oppbevart i låsbart skap og slettet senest 01.07.2018.

GODKJENNING

Prosjektet er godkjent av FEK (Fakultetets etiske komiteè) og NSD (Norsk senter for forskningsdata AS).

SAMTYKKE TIL DELTAKELSE I PROSJEKTET

JEG BEKREFTER Å HA FÅTT OG FORSTÅTT INFORMASJON OM STUDIEN, OG JEG ER VILLIG TIL Å DELTA I PROSJEKTET

Sted og dato

Deltakers signatur

Deltakers navn med trykte bokstaver

Vedlegg 3: Forespørsel om deltakelse

Forespørsel om deltakelse i undersøkelse

- 1) **Tittel på studien:** Barne-/Fattigdom i Norge.
- 2) **Bakgrunn og hensikt:** Å ha økonomiske utfordringer i et av verdens rikeste land, kan by på store utfordringer for barn og foreldre. Hensikten med denne studien er å få et innblikk i foreldres hverdag, hvordan denne opplevelse og håndteres, og hvordan de økonomiske utfordringene kan påvirke foreldrerollen. Gjennom undersøkelsen ønsker jeg å finne fram til hensiktsmessige og virksomme tiltak som kan være med til å forbedre hverdagen for foreldre og deres barn som befinner seg i denne livssituasjonen.
- 3) **Hva innebærer studien:** Deltakelse i studien innebærer et semi-strukturert intervju av foreldre. Intervjuet vil bli tatt opp på bånd, transkribert til tekst og analysert. Funn vil bli drøftet i masteroppgave.
- 4) **Mulige fordeler og ulemper:** Fordelene ved å delta i denne undersøkelsen er at du får mulighet for fortelle din historie, bidra til forskning og påvirke eventuelle tiltak. Ulempen er at du som informant deler private og sensitive opplysninger.
- 5) **Hva skjer med informasjonen om deg (informanten):** Intervjuet vil ta ca. en time. Jeg ønsker å legge opp til en uformell samtale hvor jeg har foreberedt noen spørsmål. Jeg er interessert i din historie og kan love at alle data om deg vil bli anonymisert.
- 6) **Utlevering av materiale og opplysninger til andre:** Alle data vil bli anonymisert. Materiale vil bli drøftet med min veileder ved Agder Universitet, Anne Brita Thorød. Studien er meldt inn til NSD (Norsk senter for forskningsdata AS) og godkjent av FEK (Fakultetets etiske komite).
- 7) **Oppbevaring og dato for sletting av data:** Alle data vil bli oppbevart i et låsbart skap og vil bli slettet senest 01.07.2018.
- 8) **Hvis du sier ja til å delta i studien, gir du også ditt samtykke til at opplysninger:** Kan bli brukt i forskning/masteroppgave.
- 9) **Rett til innsyn og sletting av opplysninger om deg:**

Hvis du sier ja til å delta i studien, har du rett til å få innsyn i hvilke opplysninger som er registrert om deg. Du har videre rett til å få korrigert eventuelle feil i de opplysningene vi har registrert. Dersom du trekker deg fra studien, kan du kreve å få slettet innsamlede prøver og opplysninger, med mindre opplysningene allerede er inngått i analyser eller brukt i vitenskapelige publikasjoner.

10) Frivillig deltakelse:

Det er frivillig å delta i studien. Du kan når som helst og uten å oppgi noen grunn trekke ditt samtykke til å delta i studien. Dette vil ikke få konsekvenser for din videre behandling. Dersom du ønsker å delta, undertegner du samtykkeerklæringen på siste side. Om du nå sier ja til å delta, kan du senere trekke tilbake ditt samtykke uten at det påvirker din øvrige behandling. Dersom du senere ønsker å trekke deg eller har spørsmål til studien, kan du kontakte prosjektleder/ kontaktperson (se under).

11) Navn, telefonnummer, e-mailadresse til leder for undersøkelsen og veileder som kan gi opplysninger:

Student Ellen Roland Christiansen, 91838972, ellen.christiansen@live.no
Veileder Anne Brita Thorød, 37233753, anne.b.thorod@uia.no

Samtykke til deltakelse i undersøkelsen

Jeg bekrefter å ha fått og forstått informasjon om studien:

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Jeg er villig til å delta i undersøkelsen:

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 4: Godkjenning FEK

Kopi fra Fronter

Kommentar: Fek har behandlet din søknad om etisk godkjenning av prosjektet "Hvordan beskriver, opplever og håndterer foreldre sin hverdag og foreldrerolle med økonomiske utfordringer?" Vi mener at dette er et viktig prosjekt. På grunn av en sårbar målgruppe (intervjuobjekt) er det særdeles viktig at varsom rekruttering og anonymisering av data ivaretas. I søknaden står det beskrevet at det skal aktivt brukes såkalte "døråpnere" i rekrutteringsprosessen. Det er ok så lenge masterstudent og veileder sikrer at dette er en nøytral person uten egeninteresse i prosjektet eller som kan påvirke til deltagelse pga utøvelse av et maktforhold (lærer-elev, lege-pasient) i forhold til potensielle deltagere . Vi forventer også at dere ser nærmere på og modifierer formuleringen i informasjonsskrivet der dere garanterer full anonymitet. Det mener vi aldri er 100% mulig å garantere, men dere kan skrive at dere vil anonymisere dataene som samles inn. Med dette må dere sørge for å begrense informasjon om personalia så mye at det ikke vil være mulig å gjenkjenne deltagerne (ikke informasjon om geografisk tilknytning/skole til barna osv). Med disse små justeringer før prosjektet igangsettes og med godkjenning fra NSD, godkjennes også søknaden av Fek. Lykke til! På vegne av Fek Tonje Holte Stea

Vedlegg 5: Godkjenning NSD

Anne Brita Thorød
Institutt for psykososial helse, Grimstad Universitetet i Agder
Postboks 509
4898 GRIMSTAD

Vår dato: 22.08.2018

Vår ref: 49293 / 3 / BGH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 21.07.2016. Meldingen gjelder prosjektet:

49293	<i>Fattigdom</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Agder, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Anne Brita Thorød</i>
<i>Student</i>	<i>Ellen Roland Christiansen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.07.2018, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Kjersti Haugstvedt

Belinda Gloppen Helle

Kontaktperson: Belinda Gloppen Helle tlf: 55 58 28 74

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Vedlegg 6: Endringsmelding NSD

Endrings skjema

for endringer i forsknings- og studentprosjekt som medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt

(jf. personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter)

Endrings skjema sendes per e-post til: personvernombudet@nsd.uib.no

1. PROSJEKT	
Navn på daglig ansvarlig: Anne Brita Thorød	Prosjektnummer: 49293
Evt. navn på student: Ellen Roland Christiansen	

2. BESKRIV ENDRING(ENE)	
Endring av daglig ansvarlig/veileder:	<i>Ved bytte av daglig ansvarlig må bekreftelse fra tidligere og ny daglig ansvarlig vedlegges. Dersom vedkommende har sluttet ved institusjonen, må bekreftelse fra representant på minimum instituttnivå vedlegges.</i>
Endring av dato for anonymisering av datamaterialet:	<i>Ved forlengelse på mer enn ett år utover det deltakerne er informert om, skal det fortrinnsvis gis ny informasjon til deltakerne.</i>
Gis det ny informasjon til utvalget? Ja: ____ Nei: ____ Hvis nei, begrunn:	
Endring av metode(r):	<i>Angi hvilke nye metoder som skal benyttes, f.eks. intervju, spørreskjema, observasjon, registerdata, osv.</i>
Endring av utvalg:	<i>Dersom det er snakk om små endringer i antall deltakere er endringsmelding som regel ikke nødvendig. Ta kontakt på telefon før du sender inn skjema dersom du er i tvil.</i>
Annet: På grunn av utfordringer knyttet til rekruttering av informanter til studien er en informant blitt rekruttert via en medstudent ved Master i psykisk helsearbeid, UiA. Endring av tittel på studien til "Barnfattigdom".	

3. TILLEGGSOPPLYSNINGER	

4. ANTALL VEDLEGG	
	<i>Legg ved eventuelle nye vedlegg (informasjonsskriv, intervjuguide, spørreskjema, tilfølgelser, og liknende.)</i>

Har du spørsmål i forbindelse med utfylling av skjemaet, ta gjerne kontakt med Personvernombudet hos NSD, telefon 55 58 81 80